

науково-методичний журнал

Педагогічний вісник ПОДІЛЛЯ

2(2026)



Тема цього числа журналу: синергія безпеки — від нормативної бази до практичних алгоритмів у закладах освіти в умовах воєнного стану.



Педагогічний вісник ПОДІЛЛЯ

2(2026)

Засновник:
Хмельницький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Анатолія Назаренка

Голова редакційної колегії
ОЧЕРЕТЯНКО В.І.,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник

Редакційна колегія:

Білошицький С.В., доктор політичних наук, доцент
Блажевич Ю.І., кандидат історичних наук, доцент
Вашеняк І.Б., кандидат історичних наук, доцент
Галатир В.В., кандидат історичних наук, доцент
Галус О.М., доктор педагогічних наук, професор
Гіджеліцький І.К., перший проректор ХОІППО ім.А.Назаренка
Гулеватий А.А., кандидат психологічних наук, доцент
Гуменюк В.В., кандидат педагогічних наук, доцент
Омельчук О.М., доктор юридичних наук, професор
Потапчук Є.М., доктор психологічних наук, професор
Пулатова Л.Й., кандидат філологічних наук
Романова О.В., кандидат психологічних наук
Соболик Т.А., президент Асоціації керівників закладів освіти
Соловей М.В., кандидат педагогічних наук, доцент
Харчук А.М., магістр з державного управління

Педагогічний вісник Поділля. ХОІППО. №2 (2026).
42 с.

Керівник тематичного номера:
Інна ФРИГА

Адреса: м.Хмельницький,
вул.Проскурівського підпілля, 139, ХОІППО

E-mail: majbuttya@gmail.com

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
Серія ХМ № 880/367Р від 28.02.2019 р.

Думка редакції не завжди збігається з думкою авторів журналу.
За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв
та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Редакція залишає за собою право
редагувати та скорочувати текст

У номері:

Нормативно-правове забезпечення ОП та ЦЗ в закладах освіти

І.Фрига. Охорона праці та цивільного захисту в закладах освіти: аналітичний огляд і практичне застосування.....	2
А.Мельник. Нормативно-правове забезпечення цивільного захисту в закладах освіти.....	3
В.Павлюк. Розслідування нещасних випадків комісією закладу освіти: документальне забезпечення.....	5
А.Богач. Нормативно-правове забезпечення охорони праці: правові аспекти та аналіз судової практики.....	9

Організація системи ОП та ЦЗ в закладах освіти

В.Гуменна. Організація системи охорони праці та цивільного захисту в Грицівському ясла-садку (центрі розвитку).....	11
Н.Чернега. Організація системи цивільного захисту та безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану.....	13
Л.Марусич. Синергія безпеки: співпраця офіцера з освітньої безпеки і заступника директора з навчально-виховної роботи в системі охорони праці та цивільного захисту.....	15
О.Василишин. Підготовка закладу середньої освіти до нового навчального року та опалювального сезону з питань цивільного захисту, охорони праці та безпеки життєдіяльності.....	16

Безпечні умови праці та навчання учасників освітнього процесу

О.Ставінський. Фізична безпека учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану: методичні орієнтири для закладів освіти.....	21
А.Кучерук. Кієрбезпека в закладах освіти: стратегічний вимір та практичні рішення.....	22
А.Погурало, Т.Ковальчук. Забезпечення безпечних умов праці та навчання учасників освітнього процесу Хмельницького професійного ліцею.....	25
Ж.Страшнюк, Д.Пивовар. Превенція та протидія булінгу/кібербулінгу як показник формування безпечних умов освітнього середовища.....	27
О. Толстюк. Перевезення організованих груп дітей в умовах воєнного стану.....	30
Н.Наконечна. Безпека в цифровому просторі: охорона праці в кабінеті інформатики.....	32

Профілактика ризиків, дії у надзвичайних ситуаціях

Н.Гороховська. Сценарій проведення Дня цивільного захисту в школі.....	33
І.Гарук. Не лише реагувати, а й запобігати.....	35
А.Мул. Підготовка та проведення Дня цивільного захисту в закладах професійно-технічної та загальної середньої освіти.....	37
О.Нагурна. Надання домедичної допомоги у разі нещасного випадку: педагогічний аспект підготовки та практичні алгоритми дій.....	41



Інна ФРИГА,
завідувачка НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників з охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту ХОІППО ім.А.Назаренка, кандидат педагогічних наук

Охорона праці та цивільного захисту в закладах освіти: аналітичний огляд і практичне застосування

Функціонування сучасної системи освіти в Україні відбувається в умовах безпрецедентних безпекових викликів. Забезпечення конституційного права на безпечні та нешкідливі умови праці та навчання є фундаментальним обов'язком держави, що реалізується через розгалужену систему нормативно-правових актів. Для керівника закладу освіти, педагогічного працівника та фахівця з охорони праці розуміння законодавчої бази є не лише вимогою посадової інструкції, а й гарантією правової захищеності у разі виникнення надзвичайних ситуацій чи нещасних випадків. Нормативно-правове забезпечення (НПЗ) створює єдине правове поле, у якому визначаються права, обов'язки та міра відповідальності всіх учасників освітнього процесу.

Основою НПЗ є Конституція України, яка проголошує життя і здоров'я людини найвищою соціальною цінністю. На базовому законодавчому рівні питання охорони праці та цивільного захисту регулюються двома основними документами: Законом України «Про охорони праці» та Кодексом цивільного захисту України.

Закон «Про охорону праці» визначає соціально-економічні, організаційно-технічні та санітарно-гігієнічні заходи, спрямовані на збереження життя і здоров'я працівників. Для закладів освіти цей закон є визначальним у частині організації роботи служби охорони праці, проведення навчання та перевірки знань працівників, а також забезпечення їх засобами індивідуального захисту.

Кодекс цивільного захисту України (КЦЗУ) регулює відносини, пов'язані із захистом населення від надзвичайних ситуацій (НС). У контексті закладів освіти КЦЗУ встановлює вимоги до створення об'єктових ланок цивільного захисту, підготовки персоналу до дій у разі загрози, а також експлуатації захисних споруд (укриттів). Саме цей кодекс став ключовим у формуванні стратегії безпеки закладів освіти в умовах воєнного стану.

Специфіка освітньої діяльності вимагає адаптації загальних норм охорони праці до умов навчання дітей та молоді. Головним галузевим документом є наказ Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 №1669, яким затверджено «Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти».

Це Положення є унікальним, оскільки воно об'єднує два вектори безпеки:

– Охорона праці (ОП): спрямована на працівників (педагогів, техперсонал).

– Безпека життєдіяльності (БЖД): спрямована на здобувачів освіти під час навчально-виховного процесу.

Документ чітко розмежовує функціональні обов'язки директора, його заступників, завідувачів кабінетів та вчителів. Наприклад, він встановлює обов'язковість проведення п'яти видів інструктажів (вступний, первинний, повторний, позаплановий, цільовий) не лише для працівників, а й для учнів перед початком занять у кабінетах підвищеної небезпеки.

Питання пожежної безпеки в закладах освіти регулюються спеціальними Правилами пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України (Наказ МОН № 974). Ці правила встановлюють жорсткі вимоги до утримання шляхів евакуації, наявності автоматичних систем сигналізації, проведення практичних тренувань з евакуації та вогнезахисної обробки дерев'яних конструкцій.

Санітарно-гігієнічний аспект безпеки регулюється Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти, затвердженим Міністерством охорони здоров'я. Цей нормативний акт встановлює вимоги до освітлення, температурного режиму, вологості повітря та ергономіки шкільних меблів. Порушення цих норм розглядається як створення небезпечних умов, що може призвести до професійних захворювань чи погіршення здоров'я дітей.

Починаючи з 2022 року, нормативна база зазнала суттєвих доповнень, спрямованих на захист учасників освітнього процесу від збройної агресії. Ключовими стали вимоги щодо облаштування найпростіших укриттів та споруд подвійного призначення. Наказ МВС № 579 та відповідні рекомендації ДСНС визначили критерії, за якими підвальні приміщення можуть бути допущені до використання як укриття. Без акта обстеження укриття, складеного комісією за участю представників ДСНС та Держпродспоживслужби, заклад освіти не має права розпочинати очне навчання.

Також значну роль відіграють листи-роз'яснення МОН щодо організації освітнього процесу, які, хоч і мають рекомендаційний характер, фактично визначають порядок дій вчителів під час повітряної тривоги, правила мінної безпеки та алгоритми домедичної допомоги.

Ефективність державного законодавства залежить від його імплементації на рівні конкретного закладу. Локальна нормативна база включає:

– Колективний договір: містить розділ «Охорона праці», де прописані зобов'язання адміністрації щодо фінансування заходів з безпеки, видачі спецодягу та додаткових відпусток.

– Посадові інструкції: кожен працівник має підписати документ, де чітко вказано його зону відповідальності за безпеку.

– Інструкції з ОП за професіями та видами робіт: розробляються на основі типових інструкцій, але з урахуванням місцевого обладнання та особливостей приміщень.

Законодавство України передбачає чотири види відповідальності за порушення норм ОП та ЦЗ: дисциплінарна (догана або звільнення за невиконання посадових обов'язків); адміністративна (штрафи на посадових осіб за результатами перевірок Держпраці чи ДСНС); матеріальна (відшкодування збитків, заподіяних закладу); кримінальна (найсуворіший вид відповідальності (ст. 271, 137, 270 ККУ), що настає у разі заподіяння шкоди здоров'ю або смерті особи).

Нормативно-правове забезпечення охорони праці та цивільного захисту в закладах освіти — це динамічна система, що постійно вдосконалюється відповідно до вимог часу. Знання цієї бази дозволяє адміністрації закладу не лише успішно проходити державні перевірки, а й будувати цілісну стратегію безпеки. Головним показником ефективності виконання цих норм є нульовий рівень травматизму та здатність колективу злагоджено діяти в екстремальних умовах.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Кодекс цивільного захисту України: Закон від 02.10.2012 № 5403-VI.
3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII.
5. Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 № 1669.
6. Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.08.2016 № 974.
7. Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці: Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15.
8. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205.
9. Вимоги щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту: Наказ МВС України від 09.07.2018 № 579.
10. Касьянов М. А. Охорона праці в галузі освіти: навчальний посібник. Київ: Знання, 2021. 420 с.
11. Ткачук К. Н., Халімовський М. О. Основи охорони праці: підручник. Київ: Основа, 2020. 384 с.
12. Методичні рекомендації щодо організації роботи з цивільного захисту в закладах освіти: Лист МОН України від 20.06.2024 № 1/11100-24.



Альона МЕЛЬНИК,
методистка обласного методичного кабінету (безпеки життєдіяльності населення) НМЦ цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Хмельницької області

Нормативно-правове забезпечення цивільного захисту в закладах освіти

Цивільний захист є складовою загальнодержавної системи безпеки, що спрямована на захист населення і територій від небезпек, зумовлених надзвичайними ситуаціями (далі — НС), а також на забезпечення стійкого функціонування установ, підприємств та організацій у кризових умовах. Особливу роль у цьому процесі відіграють заклади освіти, де одночасно перебуває значна кількість дітей, педагогів та інших працівників, а також організовано навчально-виховний процес із чітким режимом перебування учасників освітнього процесу.

Належне виконання завдань цивільного захисту в закладах освіти має спиратися на систему нормативно-правових актів України, які регламентують повноваження

суб'єктів цивільного захисту, планування реагування, створення та функціонування сил і засобів, інформування учасників освітнього процесу, проведення навчання з питань цивільного захисту, порядок дій під час НС та взаємодію із органами місцевого самоврядування й ДСНС України.

Отже, окреслимо ключові нормативно-правові акти у сфері цивільного захисту та практичні механізми їх імплементації в закладі освіти.

Законодавчі засади цивільного захисту

Провідним актом для закладів освіти є Кодекс цивільного захисту України. Це базовий документ, оскільки закріплює принципи державної політики у сфері цивільного

нормативно-правове забезпечення ОП та ЦЗ в закладах освіти

захисту, обов'язки суб'єктів забезпечення цивільного захисту та загальні підходи до підготовки з реагування.

Ефективність цивільного захисту визначається не лише наявністю планів, а й рівнем підготовки працівників та обізнаністю учасників освітнього процесу. Для закладу

освіти це означає, що навчання має бути системним: проводиться регулярно, охоплювати різні категорії персоналу (адміністрація, педагогічні працівники, технічний персонал, чергові, охорона тощо), враховувати сценарії можливих НС (пожежі, вибухонебезпечні події, порушення тощо).

Заходи	Яким нормативним документом керуватися
Забезпечити виконання заходів ЦЗ. Призначити посадову особу з питань ЦЗ. Контролювати виконання щорічного наказу з організації заходів ЦЗ. Дати доручення щодо розробки Інструкції щодо дій персоналу у разі загрози або виникнення НС (заклади освіти з чисельністю працівників 50 осіб і менше).	Кодекс ЦЗ України, Положення про ЄДС ЦЗ, затверджене постановою КМУ від 09.01.2014 №11; Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у НС ЄДС ЦЗ, затверджене наказом МОН України від 21.11.2016 №1400.
Забезпечення працівників засобами колективного та індивідуального захисту.	Порядок забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб ЦЗ засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю (постанова КМУ від 19.08.2002 №1200).
Організувати та здійснювати під час виникнення НС (подій) евакуаційні заходи працівників, здобувачів освіти та матеріальних і культурних цінностей закладу освіти.	Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення НС (постанова КМУ від 30.10.2013 №841).
Наказом керівника закладу освіти визначити відповідальних за: пожежний захист; евакуацію, надання домедичної допомоги; охорони публічного (громадського) порядку; зв'язку та оповіщення; обслуговування захисних споруд.	Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у НС (з питань безпеки життєдіяльності) ЄДС ЦЗ, затверджене наказом МОН України від 21.11.2016 №1400.
Навчати працівників, персонал, учнів, дітей дошкільного віку з питань ЦЗ, зокрема: правилам поведінки у разі загрози або виникненні надзвичайних ситуацій, питанням пожежної безпеки.	Порядок здійснення навчання населення діям у НС, затверджений постановою КМУ від 26.06.2013 №444.
Проводити об'єктові тренування і навчання з питань ЦЗ, відповідно до щорічного наказу з організації заходів ЦЗ.	Порядок здійснення навчання населення діям у НС, затверджений постановою КМУ від 26.06.2013 №444.
Обладнати інформаційно-довідковий куточок з питань цивільного захисту.	Порядок здійснення навчання населення діям у НС, (постанова КМУ від 26.06.2013 №444).
Забезпечити дотримання вимог законодавства щодо створення, зберігання, утримання, використання та реконструкції захисних споруд ЦЗ. Обліковувати їх.	Порядок створення, утримання фонду ЗС ЦЗ та ведення його обліку (постанова КМУ від 10.03.2017 № 138; наказ МВС України від 09.07.2018 №579).
Розробити й затвердити інструкції та видати накази з питань пожежної безпеки та ЦЗ. Контролювати виконання та проведення інструктажів із занесенням результатів до Журналу інструктажів з питань ЦЗ, пожежної безпеки та дій у НС.	Правила пожежної безпеки в Україні (наказ МВС України від 30.12.2014 №1417). Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України (наказ МОН України від 15.08.2016 №974). Порядок здійснення навчання населення діям у НС (постанова КМУ від 26.06.2013 №444).
Утримувати у справному стані засоби цивільного та протипожежного захисту. Впроваджувати автоматичні засоби виявлення та гасіння пожеж.	Правила пожежної безпеки в Україні (наказ МВС України від 30.12.2014 №1417). Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України, (наказ МОН України від 15.08.2016 №974). ДБН В.2.5-56:2014 «Системи протипожежного захисту».



Віктор ПАВЛЮК,
методист ХОІППО ім.А.Назаренка,
кандидат військових наук, доцент

Розслідування нещасних випадків комісією закладу освіти: документаційне забезпечення

У статті розглядається питання розслідування нещасних випадків, що проводяться комісією закладу освіти. До розгляду брались тільки нещасні випадки, що сталися на території закладу (без урахування нещасних випадків, пов'язаних з дорожньо-транспортними подіями), з працівниками закладу (особами, оформленими на умовах контракту та застрахованими у Пенсійному фонді України, далі — Фонд) та не пов'язані з професійними захворюваннями, пожежами або аваріями (руйнуванням будівельних конструкцій).

Ключові слова: акт, аналіз, безпека, заклад освіти, інформація, нещасний випадок, комісія, розслідування.

Актуальність проблеми. Аналіз стану дитячого травматизму в закладах освіти показує, що, попри вжиті заходи, проблема залишається актуальною. Наразі недостатньо розв'язано проблему зменшення дитячого травматизму у закладах освіти. Відсутні конкретні заходи, що можуть допомогти у зниженні рівня дитячого травматизму.

Питання вчасного і якісного розслідування нещасних випадків з педагогічними працівниками та здобувачами освіти набуває особливого значення в сучасних умовах військового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розслідування нещасних випадків і травмувань під час освітнього процесу розглянуто в роботах І.Л. Царенко, В.Т. Пономарьова, Л.М. Поліщук та інших науковців. Підкреслено, що нещасні випадки, що трапляються з учнями під час освітнього процесу, є причиною близько 15% всіх дитячих травм, а здебільшого через організаційний чинник. Тому профілактика шкільного травматизму залишається важливою і дуже складною проблемою в організації освітнього процесу.

Безпека дітей у школах – це питання, що стосується кожного учасника освітнього процесу. Щороку в закладах освіти фіксується значна кількість випадків травматизму серед учнів. Серед головних причин травматизму фахівці називають: недостатню фізичну активність, спричинену

надмірним використанням гаджетів; низький рівень обізнаності учнів про правила безпеки; недостатній контроль з боку педагогів та адміністрації; певна недосконалість інфраструктури шкільних приміщень і спортивних майданчиків.

Як свідчать статистичні матеріали Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної державної адміністрації за 2020-2024 рр. було зафіксовано 1977 випадків травмування здобувачів освіти, що становить 3,4% від загальної кількості учнів. З них 441 травма була оформлена офіційними актами Н-Н, а 1536 травм зафіксовано як мікротравми [1].

Найбільша кількість нещасних випадків під час освітнього процесу (73%) відбувається під час перерв та занять з фізкультури або рухливих ігор – це 322 випадки за досліджуваний період. У закладах дошкільної освіти основна частина травм трапляється під час самообслуговування та прогулянок.

Метою даної статті є опрацювання рекомендацій МОП щодо формування здорового психосоціального робочого середовища для співробітників закладів освіти, безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу та визначення порядку розслідування нещасних випадків з учасниками освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження

За статистикою травм пункту Хмельницької міської дитячої лікарні, протягом 2020-2024 років поза закладами освіти травмувалося 30425 здобувачів освіти, з яких 25513 – учні закладів загальної середньої освіти й 4912 – вихованці дошкільних закладів.

Найпоширенішими є вуличні травми (18016 випадків), на другому місці – побутові травми (7958 випадків), на третьому – спортивні (3033 випадки). Також зафіксовано 182 випадки травмування дітей внаслідок дорожньо-транспортних пригод.

Окрема увага приділялася статистиці нещасних випадків зі смертельними наслідками у побуті. За період 2020-2024 років зафіксовано 16 трагічних випадків серед здобувачів освіти. Найпоширенішими причинами стали: випадкове утоплення та занурення у воду – шість

випадків (37,5%), віддалені наслідки зовнішніх причин захворюваності та смертності – п'ять випадків (31,25%), випадкові отруєння та дія отруйних речовин – два випадки (12,5%) [1].

Відповідно до вимог статті 22 Закону України «Про охорону праці» керівник закладу освіти повинен організувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок. За підсумками розслідування нещасного випадку, професійного захворювання або аварії складає акт за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому або іншій зацікавленій особі не пізніше трьох днів з моменту закінчення розслідування [2].

Порядок розслідування нещасних випадків визначає Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися із здобувачами освіти під час освітнього процесу, затверджене наказом МОН України від 16.05.2019 № 659 (далі – Положення № 659).

Нещасні випадки, що сталися з працівниками закладу освіти, які працюють на умовах трудового договору (контракту) або фактично допущені до роботи в закладах освіти, розслідують за Порядком розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затвердженим Постановою КМУ від 17.04.2019 № 337 (далі – Порядок № 337).

Чинні нормативні документи України з питань розслідування нещасних випадків учасників освітнього процесу вважають за критерій призначення розслідування, якщо зафіксовано ушкодження здоров'я на один робочий день і більше чи смерть потерпілого [2,3]. Слід зазначити, що Положення № 659 не розглядає як нещасний випадок наступне: дія іонізуючого випромінювання; переведення на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день; зникнення здобувача освіти.

Повідомлення про кожний нещасний випадок зі співробітником закладу освіти надається за місцем настання нещасного випадку, а в разі настання нещасного випадку внаслідок події під час руху транспортних засобів усіх видів – за місцем реєстрації підприємства [3]. Повідомлення про нещасний випадок зі здобувачем освіти, згідно з Табелем термінових і строкових донесень [4], передається керівником закладу негайно (одна година) через технічні засоби зв'язку та документально – протягом однієї доби керівним органам управління освітою виконавчої влади місцевого самоврядування за місцем знаходження закладу освіти, де стався нещасний випадок.

Розслідування нещасного випадку, що стався із здобувачем освіти, проводять незалежно від строку, коли він настав. Строк давності для розслідування нещасного випадку, що стався зі співробітником закладу освіти, становить три роки з дня його настання.

Факт ушкодження здоров'я здобувача освіти внаслідок нещасного випадку встановлює та засвідчує довідка закладу охорони здоров'я відповідно до Положення № 659.

Факт ушкодження здоров'я співробітника закладу освіти внаслідок нещасного випадку встановлює довідка закладу охорони здоров'я та висновок про ступінь тяжкості травм, згідно з Класифікатором розподілу травм та ступенем тяжкості [3].

Керівник закладу освіти, отримавши повідомлення про нещасний випадок зі здобувачем освіти, повинен негайно здійснити наступні дії:

- вжити заходів щодо усунення причин, що спричинили нещасний випадок;
- повідомити батьків, інших законних представників потерпілого;
- направити письмовий запит до закладу охорони здоров'я для отримання довідки;
- протягом доби утворити наказом комісію із розслідування нещасного випадку у складі не менше ніж три особи та організувати розслідування нещасного випадку [2].

Про нещасний випадок, що стався із здобувачем освіти через отруєння, заподіяння тілесних ушкоджень унаслідок протиправних дій, інших правопорушень під час освітнього процесу, керівник закладу освіти також повідомляє органи поліції та заклад громадського здоров'я відповідної території.

З метою розслідування нещасного випадку, що стався із здобувачами освіти під час освітнього процесу, створюється комісія із розслідування нещасних випадків. До її складу входять:

- заступник керівника закладу освіти, який є відповідальним за організацію роботи з охорони праці, безпеки життєдіяльності закладу освіти (голова комісії) і пройшов навчання та перевірку знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності;
- керівник служби охорони праці закладу освіти або особа, на яку наказом закладу освіти покладено ці обов'язки;
- представник первинної профспілкової організації закладу освіти, а в разі відсутності в закладі освіти профспілки - уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності;
- представник органу батьківського самоврядування (за згодою) [2].

У випадку, якщо чисельність працівників закладу освіти менше ніж 20 осіб (заклад дошкільної, поза-шкільної освіти тощо), керівник закладу освіти наказом утворює комісію із розслідування нещасного випадку за участю представника засновника (засновників) приватного закладу освіти, органу управління освітою, іншого державного органу, до сфери управління якого належить заклад освіти (за згодою), та представника первинної профспілкової організації закладу освіти, а в разі відсутності в закладі освіти профспілки – уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності [2].

Потерпілий, його батьки, інші законні представники мають право брати участь у роботі комісії із розслідування нещасного випадку. Комісія із розслідування нещасного випадку зобов'язана протягом п'яти робочих днів із дати її утворення провести розслідування нещасного випадку. Терміни роботи комісії наведені у таблиці.



Строки дій, пов'язаних із розслідуванням нещасного випадку в закладі освіти

За Положенням №659	За Порядком №337
П'ять робочих днів – за відсутності підстав для продовження розслідування	П'ять робочих днів – за відсутності підстав для продовження розслідування
Один робочий день на розгляд і затвердження матеріалів розслідування	Два робочих дні на розгляд і затвердження матеріалів розслідування
Три робочих дні на розсилання матеріалів розслідування	П'ять робочих днів на оформлення матеріалів розслідування
	Три робочих дні на розсилання матеріалів розслідування

У разі потреби проведення експертиз, лабораторних досліджень, випробувань, надання інших документів для встановлення обставин та причин нещасного випадку строк розслідування може бути продовжено, але не більше ніж на один місяць. Рішення про таке продовження приймає комісія із розслідування нещасного випадку. Керівник закладу освіти, який призначив розслідування, видає наказ про продовження строку розслідування [3].

За результатами розслідування нещасного випадку зі здобувачем освіти (вихованцем) комісія складає Акт розслідування нещасного випадку у п'яти примірниках. Якщо нещасний випадок пов'язаний з освітнім процесом, комісія складає акт

про нещасний випадок за формою Н-Н. Керівник закладу освіти надсилає, відповідно до вимог Закону «Про охорону праці», протягом трьох днів потерпілому або уповноваженій особі тільки оригінал затвердженого Акту за формою Н-Н [2].

Нещасний випадок, що стався із здобувачем освіти (вихованцем) не пов'язують з освітнім процесом, якщо погіршення стану здоров'я потерпілого сталося внаслідок загального захворювання, хвороби і підтверджено відповідною довідкою закладу охорони здоров'я.

За Порядком № 337 комісія за результатами розслідування нещасного випадку складає Акт за формою Н-1. Якщо нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнається пов'язаним з виробництвом, це позначається великою літерою П (Н-1/П), якщо не пов'язаним з виробництвом — великими літерами НП (Н-1/НП).

За результатами розслідування, користуючись Класифікатором видів та причин, що призвели до настання нещасного випадку, виділяють основну причину, що призвела до настання нещасного випадку, та не більше трьох супутніх подій та причин [3].

Після закінчення лікування або у разі смерті потерпілого за Положенням № 659 керівник закладу освіти складає та надсилає відповідне Повідомлення про наслідки нещасного випадку в 10-денний строк усім особам і організаціям, яким надсилалися примірники Акту за формою Н-Н.

Після закінчення лікування або у разі смерті потерпілого відповідно до Порядку № 337 роботодавець (керівник закладу освіти) протягом 10 робочих днів складає відомості про наслідки нещасного випадку, аварії за формою Н-2, яке протягом трьох робочих днів надсилає організаціям та особам, яким надсилав Акт за формою Н-1.

Нещасні випадки, пов'язані з транспортом, розслідують протягом 10 робочих днів після отримання матеріалів роз-

слідування від уповноважених на розслідування цих подій органів. Для отримання результатів розслідування керівник закладу освіти надсилає їм письмовий запит. У цьому випадку за Порядком № 337 комісія складає тимчасові Акти за формою Н-1 на потерпілих, які не причетні до керування транспортним засобом, з метою здійснення страхових виплат. Якщо немає відповідних висновків від органів досудового розслідування, строк розслідування продовжують.

Усі нещасні випадки, оформлені актами Н-Н, беруться на облік і реєструються:

- закладом освіти в журналі реєстрації нещасних випадків, що сталися із здобувачами освіти;

- органом управління освітою в журналі реєстрації нещасних випадків, що сталися із здобувачами освіти у закладах освіти, що належать до сфери управління.

Один примірник матеріалів розслідування таких нещасних випадків зберігається в архіві закладу освіти протягом 60 років [2].

Оригінали затверджених актів за формою Н-1 разом з іншими матеріалами розслідування зберігаються керівником закладу освіти і територіальним органом Пенсійного фонду України відповідно до строків зберігання, нормативно встановлених типовими та галузевими переліками видів документів, затвердженими відповідно до законодавства.

Усі нещасні випадки та/або гострі професійні захворювання (отруєння), аварії, що сталися в закладі освіти, реєструються у журналі за відповідною формою. Керівник закладу освіти має організувати облік та аналіз нещасних випадків і професійних захворювань і звіти з цих питань, а також забезпечити доступ співробітників закладу до повідомлень, подань та приписів органів державного нагляду за охороною праці.

Аналіз виробничого травматизму та профзахворюваності дозволяє виявити причини і визначити закономірності їх виникнення. На основі такої інформації розробляються заходи та засоби щодо профілактики виробничого травматизму і профзахворюваності. Для аналізу виробничого травматизму застосовують такі основні методи: статистичний, топографічний, монографічний, економічний, метод анкетування, метод експертних оцінок [6].

Статистичний метод базується на вивченні травматизму за документами: звітами, актами, журналами реєстрації. Це дозволяє групувати випадки травматизму за певними ознаками: за професіями потерпілих, за робочими місцями, за структурними підрозділами, стажем, віком, причинами травматизму, обладнанням, яке спричинило травму. Для оцінки рівня травматизму розраховують показники його частоти та тяжкості.

Монографічний метод полягає в детальному обстеженні всього комплексу умов праці, технологічного процесу, обладнання робочого місця, прийомів праці, санітарно-гігієнічних умов, засобів колективного та індивідуального захисту.

Топографічний метод ґрунтується на тому, що на плані закладу освіти відмічають місця, де сталися нещасні випадки. Це дозволяє наочно бачити місця з підвищеною небезпекою, які вимагають ретельного обстеження та профілактичних заходів. Повторення нещасних випадків в певних місцях свідчить про незадовільний стан охорони праці на даних об'єктах.

Економічний метод полягає у вивченні та аналізі втрат, що спричинені виробничим травматизмом.

Метод анкетування дозволяє на підставі анкетних даних (відповідей на запитання) розробити профілактичні заходи щодо запобігання нещасним випадкам.

Метод експертних оцінок базується на експертних висновках (оцінках) умов праці, на виявленні відповідності технологічного обладнання, пристосувань, інструментів, технологічних процесів вимогам стандартів та ергономічним вимогам, що ставляться до обладнання, інструментів, пультів керування.

Висновки

Проблема травматизму в закладах освіти вимагає всебічного підходу. Кожен учасник освітнього процесу має усвідомлювати власну роль у створенні безпечного середовища для здобувачів освіти (вихованців). Тільки спільними зусиллями педагогів, батьків і адміністрації закладів освіти можна знизити ризики та зробити навчання комфортним і безпечним для кожного учня.

Керівництво закладів освіти та територіальної громади мають проводити комплексну роботу з профілактики травматизму серед дітей. Для цього організуються й проводяться різноманітні заходи, спрямовані на формування у здобувачів освіти навичок безпечної поведінки.

Бажано впроваджувати систематичні заняття з безпеки життєдіяльності, тренінги та інтерактивні заходи, що навчають дітей правильно діяти в небезпечних ситуаціях.

Окрему увагу слід приділити співпраці з батьками. Спільні семінари, батьківські збори на тему безпечної поведінки можуть значно зменшити кількість травм серед дітей.

Бажано підвищити контроль з боку адміністрацій освітніх закладів, а саме: регулярні перевірки стану спортивних ігрових майданчиків, класних приміщень та коридорів мають стати нормою.

Організувати роботу щодо заохочення учнів до фізичної активності. Школам варто створювати більше можливостей для рухової активності учнів, включно з оновленням спортивного обладнання та впровадженням нових методик фізичного виховання.

Використані джерела

1. Статистичні матеріали Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної державної адміністрації за період 2020 – 2024 років URL: <https://osvita.khm.gov.ua/> (дата звернення: 22.04.2026);

2. Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися із здобувачами освіти під час освітнього процесу, затверджене наказом МОН України від 16.05.2019 № 659 URL: https://zakononline.ua/documents/show/141834__141834 (дата звернення: 16.04.2026);

3. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затверджений Постановою КМУ від 17.04.2019 № 337 URL:

<https://ips.ligazakon.net/document/KP190337> (дата звернення: 16.04.2026);

4. Про затвердження Табеля термінових та строкових донесень МОН України з питань цивільного захисту, охорони праці та безпеки життєдіяльності. Наказ МОН України від 11.08.2020 № 1037 URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-tabelya-terminovih-ta-strokovih-donesen-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-z-pitan-civilnogo-zahistu-ohoroni-praci-ta-bezpeki-zhittiyediyalnosti> (дата звернення: 17.04.2026);

5. Бунчук В. Розслідування нещасних випадків, що сталися з дітьми та працівниками: алгоритм дій для директора. Щомісячний спеціалізований журнал «Практика управління дошкільним закладом освіти» 2021. № 2 URL: <https://ezavdnz.expertus.com.ua/872975> (дата звернення: 17.04.2026);

6. Методи аналізу виробничого травматизму і профзахворюваності URL: <https://buklib.net/books/27555/> (дата звернення: 18.04.2026).



Анатолій БОГАЧ,
інженер з охорони праці, працівник НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників з охорони праці та цивільного захисту ХОІППО ім.А.Назаренка

Нормативно-правове забезпечення охорони праці: правові аспекти та аналіз судової практики

У сучасних реаліях розвиток безпечного освітнього середовища є базовою умовою функціонування закладів вищої та фахової передвищої освіти. Для закладів педагогічного профілю це питання має особливу актуальність, оскільки формування культури безпеки у майбутніх вчителів є запорукою захищеності наступних поколінь.

Охорона праці — це не лише виконання технічних регламентів, а складний юридичний процес, що потребує від адміністрації закладу глибоких знань законодавства та судової практики.

Аналізуючи рівні законодавчого регулювання, визначимо їх трирівневу ієрархію:

1. Загальнодержавний рівень

До нього належать положення Конституції України, Закону України «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Закону України «Про освіту».

Так, стаття 43 Конституції України визначає, що кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці

Стаття 13 Закону України «Про охорону праці» визначає безпосередню відповідальність роботодавця за створення безпечних умов на кожному робочому місці.

У статті 153 Кодексу законів про працю України визначені загальні питання охорони праці, зокрема, відповідальність роботодавця за створення безпечних умов на роботодавця.

У статті 26 Закону України «Про освіту встановлений обов'язок закладів забезпечити безпечні умови навчання та праці.

2. Галузевий рівень

Ключовим документом є Наказ Міністерства освіти і науки України №1669 від 26.12.2017, яким затверджено Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти. Цей наказ адаптує загальні норми ОП під специфіку освітнього

процесу, регламентує діяльність служб ОП та визначає порядок відповідальності посадових осіб.

Наказ Міністерства освіти і науки України № 974 від 15.08.2016, яким затверджено Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України. Ці Правила встановлюють загальні вимоги з пожежної безпеки до будівель, споруд, прилеглих до них територій, приміщень, іншого нерухомого майна, обладнання, устаткування навчальних закладів та установ системи освіти (далі - заклади та установи) незалежно від типів і форм власності, що належать до сфери управління МОН, і є обов'язковими для виконання вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, аспірантами, докторантами, керівниками, педагогічними, науковими, науково-педагогічними, технічними працівниками, спеціалістами і обслуговувальним персоналом цих закладів та установ.

Наказ Міністерства внутрішніх справ України №685/1013 від 18.08.2023, яким затверджено Порядок раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти. Цей Порядок визначає механізм реагування поліції, ДСНС, закладів освіти щодо раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти.

3. Локальний рівень

Включає колективні договори, правила внутрішнього розпорядку, інструкції та накази всередині конкретного закладу освіти.

Окремим правовим запобіжником охорони праці є інструктаж, оскільки якісне інструктування учасників освітнього процесу є критично важливим. Недотримання процедури інструктажу є найчастішою причиною притягнення керівників до відповідальності в разі інцидентів.

Види інструктажів можна згрупувати наступним чином.

Вид інструктажу	Терміни проведення	Відповідальна особа	Документальне підтвердження
Вступний	При прийнятті на роботу / навчання	Фахівець з ОП	Журнал реєстрації вступного інструктажу
Первинний	Перед початком роботи на місці	Зав. кафедри / лабораторії	Журнал реєстрації інструктажів на робочому місці
Повторний	1 раз на 6 місяців	Безпосередній керівник	Журнал реєстрації інструктажів на робочому місці
Позаплановий	При зміні умов або травмах	Безпосередній керівник	Журнал реєстрації інструктажів на робочому місці
Цільовий	При проведенні заходу	Організатор заходу	Журнал або окремий протокол

Окремо слід звернути на особливість охорони праці в при дистанційній роботі та під час воєнного стану.

Так, сучасні виклики внесли суттєві зміни у правове регулювання охорону праці.

При дистанційному навчанні ст. 14 Закону «Про охорону праці» визначає, що працівник самостійно відповідає за організацію безпечних умов на своєму робочому місці, проте заклад освіти зобов'язаний провести відповідний інструктаж щодо безпеки роботи з обладнанням.

В умовах воєнного стану обов'язковим елементом охорони праці стає навчання діям при повітряній тривозі та забезпечення доступу до укриттів, що відповідають вимогам Наказу МВС № 579, яким затверджено «Вимоги щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту».

Судова практика свідчить про перехід від формального до реального контролю за дотриманням норм охорону праці.

Так, у Постанові Верховного суду від 26 лютого 2021 року у справі №264/4512/18 за позовом до приватного акціонерного товариства «Металургійний комбінат «Азовсталь» третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Маріупольська первинна профспілкова організація № 141-2 Всеукраїнської профспілки «Народна Солідарність», про визнання неправомірним та скасування розпорядження, стягнення неправомірно недонарахованої премії та відшкодування моральної шкоди наголошується, що обов'язок довести факт ознайомлення працівника з правилами та інструкціями покладається виключно на роботодавця. Відсутність належного підпису робить будь-які посилення керівника на «порушення інструкцій працівником» юридично нікчемними, оскільки працівник вважається неознайомленим.

Отже, нормативно-правове забезпечення охорони праці в закладах педагогічної освіти вимагає системного підходу, що поєднує суворе дотримання графіків інструктажів, адаптацію до умов воєнного часу та врахування прецедентів судової практики. Лише за умови відмови від формалізму можна створити справді захищений освітній простір для підготовки майбутніх педагогів.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII.
4. Положення про організацію роботи з ОП та БЖД учасників освітнього процесу: Наказ МОН України від 26.12.2017 № 1669.
5. Вимоги щодо утримання захисних споруд цивільного захисту: Наказ МВС України від 09.07.2018 № 579.
6. Типове положення про порядок проведення навчання з питань ОП: Наказ Держнагляддохоронпраці від 26.01.2005 № 15.
7. Про внесення змін щодо протидії мобінгу: Закон України від 16.11.2022 № 2759-IX.
8. Постанова Верховного суду від 26 лютого 2021 року у справі №264/4512/18.



Валентина ГУМЕННА,
директорка Грицівського ясла-садка (центр розвитку)

Організація системи охорони праці та цивільного захисту в Грицівському ясла-садку (центрі розвитку)

У статті представлено досвід організації системи охорони праці та цивільного захисту в Грицівському ясла-садку (центрі розвитку). Проаналізовано нормативно-правові засади, структуру управління безпекою, матеріально-технічне забезпечення, підготовку персоналу та практику тренувань. Особливу увагу приділено роботі з дітьми, взаємодії з батьками та викликам, що постають перед закладом у сучасних умовах.

Ключові слова: охорона праці, цивільний захист, дошкільний заклад освіти, безпечне освітнє середовище, укриття, дошкільнята, психологічна підтримка, організація безпеки, Грицівський ясла-садок (центр розвитку).

Безпечне освітнє середовище — ключова умова якісної дошкільної освіти. В умовах воєнного стану питання охорони праці та цивільного захисту набувають особливої актуальності, адже від злагодженості дій персоналу та готовності дітей залежить не лише комфорт, а й життя. Грицівський ясла-садок (центр розвитку) демонструє системний підхід до організації безпеки, поєднуючи нормативні вимоги, практичні тренування та психологічну підтримку.

Виклад основного матеріалу

Система охорони праці та цивільного захисту в Грицівському ясла-садку ґрунтується на чинних нормативних документах України, зокрема:

- Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону праці», «Про цивільний захист».
- Постановах Кабінету Міністрів України щодо організації безпечного освітнього середовища.
- Наказах МОН України про безпеку життєдіяльності та дії в надзвичайних ситуаціях.
- Локальних актах закладу: Положення про охорону праці, Плани евакуації, Інструкції з безпеки, Плани реагування на НС, Паспорти укриття.

Усі документи регулярно оновлюються відповідно до змін законодавства та рекомендацій ДСНС.

У закладі створено чітку систему управління безпекою:

Керівник закладу — відповідає за загальну організацію охорони праці та цивільного захисту.

Вихователь-методист — координує навчання персоналу, проводить інструктажі, контролює документацію.

Відповідальний за пожежну безпеку — здійснює огляди приміщень, перевіряє справність вогнегасників, систем оповіщення.

Відповідальний за укриття — організовує підготовку та оснащення укриття, контролює порядок під час переміщення дітей.

Педагоги та помічники вихователів — забезпечують безпеку дітей у групах, проводять щоденні інструктажі, супроводжують під час евакуації.

Такий розподіл дозволяє уникати дублювання функцій і забезпечує оперативність реагування.

Управління охороною праці в Грицівському ясла-садку ґрунтується на розумінні того, що дошкільний вік — період, коли дитина найбільш уразлива. Тому будь-які ризики мають бути передбачені, а середовище організоване так, щоб дитина могла вільно діяти, не наражаючись на небезпеку.

Керівництво закладу приділяє значну увагу системності: регулярно оновлюються інструкції, проводяться огляди приміщень, аналізуються потенційні небезпечні зони.

Приміщення регулярно оглядаються на предмет технічного стану, справності меблів, ігрового обладнання, освітлення та вентиляції. Особлива увага приділяється стану ігрового майданчика, адже саме там діти проводять значну частину дня. Працівники щоденно перевіряють цілісність гойдалок, пісочниць, огорожі, а також відсутність сторонніх предметів, які можуть становити небезпеку. Усі працівники проходять інструктажі з охорони праці, а нові співробітники — вступний інструктаж із детальним ознайомленням із правилами безпеки. У закладі ведуться журнали інструктажів, акти огляду приміщень, плани профілактичних заходів. Але найважливіше — це культура взаємної підтримки: педагоги завжди готові підказати, допомогти, нагадати колесі про важливі правила, якщо бачать ризик.

Сучасні реалії вимагають від закладів освіти готовності діяти в умовах надзвичайних ситуацій. Для нашого ясла-садка це означає створення продуманої системи цивільного захисту, яка враховує особливості території, наявність укриття та вікові потреби дітей.

Укриття, яке використовує заклад, облаштоване з урахуванням вимог безпеки та психологічного комфорту. Тут є все необхідне для тривалого перебування: вода, аптечка, ліхтарі, настільні ігри, розмальовки книги, м'які

килимки, матеріали для творчості. Педагоги подбали про те, щоб цей простір не асоціювався з небезпекою. Для дітей – це “затишна кімната”, де можна малювати, слухати казки, грати в тихі ігри. Така атмосфера допомагає знизити тривожність і підтримати емоційну рівновагу.

Маршрути до укриття відпрацьовані до дрібниць. У кожній групі є свій “тривожний набір”: список дітей, питна вода, аптечка, ліхтарі, запас батарейок, вологі серветки, одноразові стаканчики, ковдри, м'які килимки, настільні ігри, розмальовки, олівці, книги, антистрес-іграшки, мішечки з крупами для сенсорних вправ, паперові рушники, пакети для сміття.

Вихователі знають, як діяти при сигналі, хто супроводжує групу, хто перевіряє приміщення, хто відповідає за аптечку. Така чіткість — результат тренувань і взаємної підтримки.

Вихователі також знають, хто з дітей потребує додаткової уваги, кому важко швидко реагувати, кому важко швидко одягатися, хто може злякатися гучного сигналу. Така індивідуалізація — важлива складова ефективного цивільного захисту.

Особливістю Грицівського ясла-садка є тісна співпраця з місцевою владою та службами. У разі потреби заклад оперативно отримує інформацію, а громада завжди готова допомогти з матеріалами для укриття чи ремонтом.

Практичні тренування — ключовий елемент системи безпеки. У нашому ясла-садку вони проводяться регулярно. Перед тренуванням вихователі обов'язково пояснюють дітям, що буде відбуватися, демонструють маршрут, нагадують правила. Діти знають, що потрібно слухати вихователя, триматися разом, не бігти і не штовхатися. Завдяки регулярності таких вправ діти реагують спокійно, впевнено, без паніки.

Завдяки тому, що вихователі перетворюють тренувальні евакуації на захопливі квести чи пригоди, перехід до укриття стає для дітей звичною грою, а не стресовим фактором. Наприклад, евакуація може проходити як “подорож до будиночка безпеки”, а перехід до укриття — як “похід у затишну кімнату, де живе казковий охоронець”. Такий підхід дозволяє дітям діяти впевнено, без страху, а педагогам — спостерігати за поведінкою групи та коригувати алгоритми.

Після кожного тренування проводиться аналіз: чи не виникли затримки, чи комфортно дітям, чи достатньо освітлення в укритті, чи правильно розподілені ролі між працівниками. Такі обговорення дозволяють удосконалювати систему та враховувати найменші деталі.

Окремо проводяться тренування для персоналу: дії при пожежі, надання домедичної допомоги, використання вогнегасників – це відпрацювання чітких дій, швидкої реакції, взаємодії між працівниками.

Алгоритм дій при сигналі “Повітряна тривога”. Почувши сигнал, вихователь негайно організовує дітей: заспокоює, пропонує взятися за руки, нагадує про “подорож до кімнати безпеки”. Асистент або помічник вихователя бере групову аптечку, список дітей, воду, ігри-антистрес. Діти рухаються визначеним маршрутом до укриття, у супроводі двох дорослих. Укриття починається після входу всіх груп. Педагоги організовують дітям заняття, читання, малювання, руханки для зниження напруги. Після відбою групи повертаються до приміщень у тому ж порядку.

Алгоритм дій при пожежі. Вихователь негайно виводить дітей на свіже повітря за найближчим евакуаційним виходом. Помічник вихователя повідомляє керівника закладу та викликає екстрені служби. На майданчику проводиться перекличка. Діти розміщуються у безпечній зоні, подали

від будівлі. Після ліквідації небезпеки керівник приймає рішення про подальші дії.

Алгоритм дій при виявленні підозрілого предмета. Діти відводяться на безпечну відстань. Предмет не чіпається, не пересувається. Керівник повідомляє відповідні служби. Територія закладу огорожується, доступ обмежується. Педагоги забезпечують спокій дітей та організовують їх зайнятість.

Саме завдяки таким тренуванням система цивільного захисту стає не теоретичною, а реальною.

Взаємодія з батьками: партнерство, що підсилює безпеку. Батьки — активні учасники освітнього процесу. Грицівський ясла-садок підтримує з ними постійний зв'язок: інформує про правила, проводить консультації, розміщує пам'ятки, залучає до облаштування укриття.

Така співпраця створює атмосферу довіри. Коли родини бачать, як організована система безпеки, вони спокійніше залишають дітей у закладі. А діти, відчуваючи впевненість дорослих, почувуються захищеними.

У роботі з дошкільнятами важливо не лише забезпечити фізичну безпеку, а й подбати про емоційний стан. Педагоги Грицівського ясла-садка використовують різні методи для зниження тривожності: дихальні вправи (“квітка-свічка”), казкотерапію, руханки, ігри на релаксацію. Потрібно уникати гучних команд, стежити за дітьми, які швидко втомлюються або тривожаться. Давати дітям можливість сидіти поруч із другом або вихователем.

Укриття облаштоване так, щоб дитина могла відволіктися: малювати, слухати казки, грати в тихі ігри. Педагоги завжди залишаються спокійними, говорять м'яко, підтримують дітей, пояснюють події доступною мовою. Завдяки цьому навіть наймолодші вихованці почувуються спокійно та захищено.

Висновок

Досвід Грицівського ясла-садка (центру розвитку) показує, що ефективна система охорони праці та цивільного захисту — це не лише документи та інструкції. Це щоденна робота, увага до деталей, професійність педагогів і турбота про психологічний комфорт дітей. У нашому закладі безпека стала спільною справою, а практичні тренування — природною частиною освітнього процесу.

Ефективна система охорони праці та цивільного захисту можлива за умови: регулярних тренувань; підготовки персоналу; взаємодії з батьками; адаптації під потреби дітей.

Використані джерела

1. Законом України «Про дошкільну освіту» (оновлена редакція 2025 р.)
2. Постанова КМУ № 444 «Про затвердження Порядку організації роботи з охорони праці в установах освіти».
3. МОН України. Роз'яснення щодо організації укриттів у закладах освіти. <https://mon.gov.ua/ua/news>
4. Портал «Освіта.уа». Матеріали з охорони праці та безпеки життєдіяльності в ЗДО. <https://osvita.ua>
5. Національна платформа з безпеки життєдіяльності дітей «Безпечна країна». <https://bezpechna-kraina.org.ua>
6. Локальна документація Грицівського ясла-садка (центру розвитку).
7. Матеріали практичного тренування з охорони праці та безпеки життєдіяльності в ЗДО.



Наталія ЧЕРНЕГА,
*директорка Старокостянтинівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №8*

Організація системи цивільного захисту та безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану

Сьогодні питання безпеки в закладі освіти перестало бути лише складовою адміністративної роботи й набуло визначального значення для функціонування всієї освітньої системи. Умови воєнного стану зумовили необхідність переосмислення підходів до організації освітнього процесу, поставивши на перший план життя і здоров'я учасників освітнього процесу. У цьому контексті система цивільного захисту в школі вже не може розглядатися як формальна вимога — вона має функціонувати як реально діючий механізм, що забезпечує готовність до дій у будь-якій надзвичайній ситуації.

Нормативно-правову основу організації цивільного захисту в закладах освіти становить Кодекс цивільного захисту України, який визначає цивільний захист як функцію держави, спрямовану на захист населення від надзвичайних ситуацій, попередження їх виникнення та мінімізацію наслідків [1]. У сфері освіти ці положення конкретизуються законами України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», які прямо закріплюють обов'язок створення безпечних умов освітнього процесу [2; 3]. Водночас важливе значення мають підзаконні акти та рекомендації Міністерства освіти і науки України, зокрема щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану [4].

Практика показує, що ефективність організації цивільного захисту залежить не стільки від кількості нормативних документів, скільки від здатності керівника закладу вибудувати цілісну систему, в якій кожен працівник чітко розуміє свою роль і відповідальність. В основі такої системи лежить управлінська структурованість, яка передбачає чітке планування, розподіл функцій, координацію дій та постійний контроль.

Відповідно до чинного законодавства, керівник закладу освіти відповідає за організацію цивільного захисту, створення безпечних умов навчання і праці, а також за підготовку учасників освітнього процесу до дій у надзвичайних ситуаціях [2]. Однак реалії воєнного часу вимагають розширення цих функцій: ідеться про необхідність формування в закладі освіти системної культури безпеки, що охоплює всі аспекти його діяльності — від організації простору до поведінкових моделей учасників освітнього процесу.

Одним із ключових елементів системи цивільного захисту є організація укриття. Відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, здійснення очного навчання можливе лише за умов наявності укриття або споруди подвійного призначення, здатної забезпечити захист усіх учасників освітнього процесу [4]. У цьому контексті важливими є не лише технічні характеристики укриття, а й організація доступу до нього: визначення маршрутів руху, зон відповідальності, порядку супроводу учнів різного віку.

В умовах постійної загрози повітряних атак визначального значення набуває регламентованість дій під час сигналу «Повітряна тривога». Відповідно до рекомендацій Державної служби України з надзвичайних ситуацій, алгоритми дій мають бути чіткими, відпрацьованими та доведеними до автоматизму [5]. Це досягається шляхом систематичних тренувань, які дозволяють не лише відпрацювати порядок евакуації, а й виявити організаційні недоліки.

Не менш важливою складовою є внутрішня комунікація. Оперативність передачі інформації, зрозумілість сигналів, узгодженість дій педагогічного колективу безпосередньо впливають на ефективність реагування. Як свідчить управлінська практика, навіть незначні комунікаційні збої можуть призвести до дезорганізації дій, що в умовах небезпеки є неприпустимим.

Поряд із фізичною безпекою особливої уваги потребує психологічна складова безпечного освітнього середовища. Відповідно до підходів, закріплених у Концепції «Нова українська школа», безпечне освітнє середовище включає не лише відсутність загроз, а й створення умов для психологічного комфорту учнів [6]. У ситуації воєнного стану це означає необхідність цілеспрямованої роботи зі зниження тривожності, формування відчуття контрольованості ситуації та підтримки емоційної стабільності.

Важливим напрямом є навчання учасників освітнього процесу діям у надзвичайних ситуаціях. Відповідно до статті 20 Кодексу цивільного захисту України, підготовка населення до дій у надзвичайних ситуаціях є обов'язковою складовою системи цивільного захисту [1]. У закладах освіти це реалізується через



інструктажі, практичні заняття, тренування, а також інтеграцію відповідної тематики в освітній процес.

Окремої уваги заслуговує взаємодія з батьками, яка в умовах воєнного стану набуває особливого значення. Батьки повинні бути поінформовані про порядок дій у разі надзвичайних ситуацій, місце розташування укриттів, правила поведінки дітей. Узгодженість дій школи і сім'ї є важливою умовою забезпечення безпеки дитини.

Не менш важливою є співпраця з органами місцевого самоврядування та службами цивільного захисту, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до організації безпеки. Така взаємодія сприяє підвищенню рівня готовності закладу освіти до дій у кризових ситуаціях та забезпечує доступ до актуальної інформації і ресурсів.

Отже, система цивільного захисту в закладі загальної середньої освіти в умовах воєнного стану є складною інтегрованою системою, що поєднує нормативно-правові, управлінські, організаційні та педагогічні компоненти. Її ефективність визначається не лише відповідністю встановленим вимогам, а передусім рівнем підготовленості учасників освітнього процесу, їхньою здатністю діяти в умовах невизначеності та ризику.

Використані джерела

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 25.03.2026).

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 29.03.2026).

3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 28.03.2026).

4. Міністерство освіти і науки України. Про організацію освітнього процесу в умовах воєнного стану : листи та рекомендації. URL:

<https://mon.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2026).

5. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Рекомендації щодо дій населення в умовах надзвичайних ситуацій. URL:

<https://dsns.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

6. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p> (дата звернення: 01.04.2026).



Лариса МАРУСИЧ,
заступниця директора з навчально-виховної роботи
Славуцької гімназії №6

Синергія безпеки: співпраця офіцера з освітньої безпеки і заступника директора з навчально-виховної роботи в системі охорони праці та цивільного захисту

Безпека в закладах загальної середньої освіти давно перестала бути лише «паперовою» відповідальністю заступника директора з навчально – виховної роботи закладу освіти, відповідального за цивільний захист, охорону праці. Воєнні дії, загрози мінувань та психологічна напруга вимагають переходу від контролю до оперативного реагування. Війна не дає часу на роздуми. Перехід до оперативності означає, що кожен працівник школи має знати свою роль у секунди небезпеки.

Синергія заступника директора з навчально – виховної роботи школи та офіцера Служби освітньої безпеки дає змогу приймати рішення миттєво. Адже залучення в освітній процес правоохоронця – це не просто посилення охорони, а стратегічна перевага для сучасного закладу освіти. На відміну від заступника директора школи, для якого питання безпеки є лише частиною обов'язків, офіцер СОБ фокусується виключно на захисті.

Присутність фахівця в уніформі суттєво знижує рівень тривожності у вчителів та батьків. Це створює фундамент «захищеного простору», де педагог може зосередитися на викладанні, а не на контролі вхідних дверей. Офіцер СОБ стає ефективним посередником у вирішенні конфліктів (булінг, бійки), боротьбі з палінням, вживанням алкоголю, наркотичних засобів серед учнів; недотриманням батьківських обов'язків, не належному контролі дітей тощо. Він діє в межах правового поля, що захищає школу від юридичних помилок та учням усвідомити відповідальність за свої вчинки.

Під час сигналу «Повітряна тривога» чи повідомлення про мінування, загрозу нападу і т.д. офіцер бере на себе координацію зі спецслужбами (поліція, ДСНС), що звільняє час адміністрації школи для управління евакуацією учнів.

Заступник директора знає освітній процес зсередини, а офіцер СОБ володіє тактичними навичками та поліцейськими протоколами. Тому це єдиний фронт, адже поодиночці неможливо одночасно стежити за безпекою школи, перевіряти сторонніх осіб на вході та вести документацію з охорони праці, цивільного захисту тощо.

Лише тандем «педагог + правоохоронець» створює реальний, а не декларативний захист. Для закладу освіти – це ряд переваг:



У чому полягає суть співпраці? Значення цієї синергії — у розподілі функцій, які підсилюють одна одну:

- у цивільному захисті: заступник директора організовує учасників освітнього процесу (педагогічне управління, координацію, навчання), а офіцер СОБ забезпечує фізичну безпеку периметра закладу, перевіряє укриття на відсутність підозрілих предметів та координує зв'язок із екстреними службами тощо.

- в охороні праці: офіцер безпеки забезпечує об'єктивну оцінку стану охорони праці, допомагаючи адміністрації закладу освіти виявити критичні недоліки в інфраструктурі та системі пропуску, що раніше могли бути поза увагою; приховані ризики (дефекти конструкцій, прогалини у системі доступу), які можуть залишатися непоміченими під час рутинних перевірок адміністрацією.

- спільний моніторинг безпеки праці: поєднання педагогічного досвіду заступника директора та професійної пильності офіцера СОБ. Це дозволяє ефективно ідентифікувати «зони ризику» (від технічних несправностей до порушень внутрішнього розпорядку), мінімізуючи вплив людського фактора та «звикання» до середовища. Так офіцер СОБ виступає зовнішнім аудитором, який фіксує порушення цілісності об'єктів та режиму охорони, підсилюючи роботу заступника директора та гарантуючи нульову толерантність до небезпечних умов праці.

- у виховній роботі: це перехід від «тематичних лекцій для галочки» до практичних тренінгів. Офіцер СОБ стає живим прикладом дотримання закону та правил безпеки.

Спільне планування навчальної роботи з безпеки життєдіяльності, охорони праці, цивільного захисту:

- Заступник директора з навчально-виховної роботи закладу освіти розробляє сценарій Тижня знань з основ безпеки життєдіяльності відповідно до навчальної програми, а офіцер СОБ адаптує його під реальні загрози сьогодення.

- Офіцер СОБ забезпечує участь представників ДСНС, поліції, медиків, що робить заходи масштабнішими та цікавішими для дітей.

- Проведення навчальних тривог не «за розкладом», а з моделюванням різних ситуацій (загроза нападу, заблокований вихід, задимлення тощо), де офіцер СОБ контролює тактичну правильність дій, а заступник — організацію дітей, педагогів.

- Організація воркшопів, навчальних занять, превентивних заходів, де діти можуть примірити спорядження, навчитися користуватися вогнегасником або надавати першу допомогу під наглядом фахівця поліції.

- Спільні тренінги про безпеку в мережі, де офіцер розповідає про юридичні наслідки, а заступник — про етичні норми, психологічний комфорт.

Що отримує заклад загальної середньої освіти в підсумку?

Ми розцінюємо цю співпрацю не як формальне нововведення, а як дієвий інструмент, ефективність якого підтверджується конкретними показниками захищеності закладу:

1. Швидкість реагування: час повної евакуації закладу скорочується завдяки чіткій координації (хто виводить, а хто перевіряє приміщення).

2. Превенція: зменшення випадків травматизму та правопорушень (тютюнопаління, паління електросигарок, конфлікти, булінг) за рахунок постійної присутності офіцера та авторитету адміністрації.

3. Психологічний комфорт: батьки та вчителі відчують вищий рівень захищеності, знаючи, що безпекою займаються професіонали в режимі 24/7. Учні бачать в офіцері безпеки не «контролера», а наставника, що значно покращує дисципліну під час реальних загроз.

4. Правова грамотність: персонал гімназії краще орієнтується в алгоритмах дій, що мінімізує юридичні ризики для закладу у разі перевірок чи інцидентів. Злагоджена дія в юридичному колі під час правопорушень учасників освітнього процесу.

Синергія заступника директора з навчально – виховної роботи ЗЗСО та офіцера СОБ — це перетворення закладу на фортецю, де безпека є фундаментом для якісного навчання.



Олег ВАСИЛИШИН,
*старший викладач кафедри менеджменту та освітніх технологій
ХОІППО ім.А.Назаренка, доктор філософії в галузі воєнних наук,
національної безпеки, безпеки державного кордону*

Підготовка закладу середньої освіти до нового навчального року та опалювального сезону з питань цивільного захисту, охорони праці та безпеки життєдіяльності

I. Загальні положення

Відповідно до Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти (наказ МОН від 26.12.2017 № 1669) керівник закладу освіти є відповідальним за створення безпечних умов освітнього процесу.

Підготовка закладу до нового навчального року здійснюється поетапно з травня по серпень поточного року. Для кожного етапу передбачені конкретні виконавці, терміни та обов'язкові документи.

Прийом закладу в експлуатацію здійснюється комісією, утвореною за наказом відповідного органу управління освітою, на підставі акту готовності закладу до нового навчального року.

II. План-графік підготовчих заходів

Нижче наведено повний перелік організаційних і технічних заходів за хронологічними етапами підготовки закладу до нового навчального року.

організація системи ОП та ЦЗ в закладах освіти

№	Захід / Дія	Термін виконання	Відповідальний
Етап I. Організаційні заходи (травень-червень)			
1	Видати наказ «Про підготовку до нового навчального року» із затвердженням плану заходів та плану організаційних і ремонтних робіт	травень–червень	директор
2	Видати наказ про створення постійно діючої технічної комісії з обстеження приміщень і споруд	травень–червень	директор
3	Затвердити план організаційно-технічних заходів щодо поліпшення стану умов охорони праці та безпеки на поточний рік	травень	директор, заст. з АГР
4	Переглянути та оновити посадові інструкції з розділом охорони праці та безпеки життєдіяльності	червень	директор, заст. з НВР
Етап II. Ремонтні роботи (липень-серпень)			
5	Провести ремонтні роботи в приміщеннях закладу освіти	липень	заст. директора з АГР
6	Перевірити стан підлоги в класах, кабінетах, майстернях; провести необхідні роботи	липень	заст. директора з АГР
7	Перевірити стан вікон, провести засклення за необхідністю	липень	заст. директора з АГР
8	Перевірити стан горища та даху, провести ремонт для унеможливлення протікань	липень–серпень	заст. директора з АГР
9	Провести огляд та заміну непрацюючих електроламп (замінити на енергоощадні)	липень	заст. директора з АГР
10	Перевірити та замінити лічильники тепла і води	липень–серпень	заст. директора з АГР
Етап III. Технічні перевірки та безпека (липень–серпень)			
11	Провести технічний огляд та перевірку контурів заземлення; скласти протоколи	серпень	заст. директора з АГР
12	Провести огляд пожежної безпеки: перевірити евакуаційні виходи, плани евакуації, наявність інструкцій з дій при надзвичайних ситуаціях	липень–серпень	заст. директора (ЦЗ, ОП)
13	Провести технічну експертизу вогнегасників; за потреби — перезарядку або заміну	серпень–вересень	заст. директора з АГР
14	Перевірити стан укриттів фонду захисних споруд цивільного захисту; скласти відповідні акти	серпень	постійно діюча техн. комісія
15	Провести огляд будівель і приміщень; скласти акти-дозволи на введення в експлуатацію навчальних кабінетів, майстерень, спортзалів, майданчиків	до 20 серпня	постійно діюча техн. комісія
16	Скласти (оновити) паспорти навчальних кабінетів (лабораторій)	до 20 серпня	завідувачі кабінетів
17	Переглянути терміни перевірки обладнання і захисних засобів; подати інформацію директору про необхідність перевірок	сеопень	заст. директора з АГР
Етап IV. Підготовка до опалювального сезону (серпень-вересень)			
18	Підготувати тепломережу до роботи в осінньо-зимовий період; укомплектувати котельню персоналом	вересень	заст. директора з АГР
19	Перевірити справність системи опалення, провести випробування на протікання	вересень	заст. директора з АГР
Етап V. Кадрові та медичні заходи (до 25 серпня)			
20	Організувати проходження щорічного медичного огляду всіма працівниками закладу	до 25 серпня	заст. директора
21	Перевірити забезпеченість педагогічними кадрами та технічним персоналом	до 25 серпня	директор
22	Провести інструктажі з охорони праці та безпеки життєдіяльності з усіма працівниками	до 25 серпня	відповідальний з ОП

№	Захід / Дія	Термін виконання	Відповідальний
Етап VI. Прийом в експлуатацію (до 25 серпня)			
23	Поінформувати орган управління освітою щодо виконання плану ремонтних та організаційних робіт	до 20 серпня	заст. директора з АГР
24	Взяти участь у роботі комісії з прийому закладу в експлуатацію (за наказом органу управління освітою); підписати акт готовності	до 25 серпня	директор, представник профспілки
25	Видати наказ про призначення відповідальних осіб за цивільний захист, охорону праці, безпеку, пожежну безпеку, електро-, газо-, тепломережу	до 1 вересня	директор

III. Обов'язки учасників процесу підготовки

3.1. Директор закладу освіти

- Видає всі необхідні накази щодо підготовки до нового навчального року.

- Призначає відповідальних осіб за охорону праці, цивільний захист, пожежну безпеку та інші сфери.

- Затверджує акт готовності закладу до нового навчального року.

- Організовує перевірку знань посадових осіб з охорони праці та безпеки.

- Проводить щорічний медичний огляд всіх працівників.

3.2. Заступник директора з АГР

- Організовує та контролює проведення ремонтних робіт у всіх приміщеннях.

- Забезпечує технічний огляд усіх систем (електро-, тепло-, водопостачання).

- Переглядає терміни перевірки обладнання і захисних засобів.

- Повідомляє орган управління освітою про виконання плану ремонтних робіт до 20 серпня.

3.3. Постійно діюча технічна комісія

- Проводить огляд будівель, приміщень та інженерних комунікацій.

- Складає акт обстеження приміщень та акти-дозволи на введення в експлуатацію.

- Оцінює стан укриттів цивільного захисту та складає відповідні акти.

- Надає висновок щодо готовності закладу до роботи до 20 серпня.

3.4. Заступник директора (відповідальний за ОП та ЦЗ)

- Організовує всі заходи з охорони праці, безпеки та цивільного захисту.

- Проводить огляд з питань пожежної безпеки: перевірку евакуаційних виходів, планів евакуації.

- Здійснює інструктажі з охорони праці та безпеки життєдіяльності.

IV. Склад приймальної комісії

Для закладів загальної середньої освіти комісію утворює орган управління освітою у складі:

1. Представник органу управління освітою — голова комісії.

2. Керівник закладу освіти.

3. Представник профспілкової організації (або уповноважений трудового колективу).

4. Представники місцевих органів державного нагляду (за згодою): цивільний захист, пожежна безпека, Національна поліція, охорона праці, санітарно-епідеміологічний нагляд.

Для оптимізації до складу комісії включаються лише ті особи, яких безпосередньо планується залучити до перевірки у відповідних сферах.

V. Перелік документів для перевірки закладу освіти

При проведенні перевірки готовності закладу до нового навчального року комісія перевіряє наявність та стан таких документів:

№	Назва документа	Термін / Частота	Примітка
А. Організаційно-розпорядча документація			
1	Наказ «Про підготовку до нового навчального року» (з планом заходів та ремонтних робіт)	щорічно (травень–червень)	Додаток 1 до листа МОН
2	Наказ про створення постійно діючої технічної комісії з обстеження приміщень і споруд	щорічно	Додаток 2
3	Наказ про призначення відповідальних осіб за ОП, ЦЗ, БЖД, пожежну безпеку, електро-, газо-, тепломережу	щорічно (перед н/р)	
4	Наказ про проведення навчання та перевірки знань посадових осіб з ОП та БЖД	щорічно	

№	Назва документа	Термін / Частота	Примітка
5	Правила внутрішнього трудового розпорядку	за потреби оновлюються	
6	Колективний договір (розділ «Охорона праці»)	оновлення 2 рази/рік	Акти виконання
7	Посадові інструкції з розділом ОП та БЖД (з підписами)	щорічно переглядаються	
8	Матеріали атестації закладу освіти (висновок з ОП)	1 раз на 5 років	
Б. Акти технічної комісії та готовності			
9	Акт обстеження приміщень та інженерних комунікацій до початку н/р та опалювального сезону	щорічно (до 20.08)	Додаток 3

організація системи ОП та ЦЗ в закладах освіти

№	Назва документа	Термін / Частота	Примітка
10	Акти-дозволи на проведення занять у спортивних залах та на майданчиках	щорічно (до 20.08)	Додаток 4
11	Акти-дозволи на проведення занять у кабінетах (фізики, хімії, біології, інформатики, ОП/БЖД)	щорічно (до 20.08)	
12	Акти-дозволи на введення в експлуатацію устаткування в майстернях і лабораторіях	щорічно (до 20.08)	
13	Акт оцінки стану готовності захисної споруди цивільного захисту (сховище/ПРУ)	щорічно (до н/р)	Додаток 5; за наявності
14	Акт оцінки об'єкта щодо можливості його використання як найпростішого укриття	щорічно (до н/р)	Додаток 6
15	Акт готовності закладу освіти до нового навчального року (підписується комісією органу управління)	щорічно (до 25.08)	Додаток 7
16	Паспорти навчальних кабінетів (лабораторій)	щорічно (оновлення)	Додаток 8
В. Пожежна безпека			
17	Наказ про затвердження протипожежного режиму закладу освіти	щорічно (початок н/р)	
18	Плани евакуації на кожен поверх будинку (затверджені керівником)	за потреби оновлюються	На видному місці
19	Журнал обліку первинних засобів пожежогасіння	постійно	
20	Акти технічного обслуговування та перевірки внутрішніх пожежних кранів	2 рази/рік (навесні й восени)	
21	Акти приймання вогнегасників після технічного обслуговування	1 раз/рік	Наказ МВС № 25 від 15.01.2018
22	Акти технічного обслуговування систем протипожежного захисту (СПЗ)	за регламентом	ДБН В.2.5-56:2014
23	Акт обробки дерев'яних конструкцій горища вогнезахисним складом	1 раз на 3 роки	
24	Акти перевірки стану вогнезахисної обробки дерев'яних конструкцій горища	2 рази/рік	
25	Акти про стан горищ (двері/люки замкнені, написи про місце зберігання ключів)	щорічно	
Г. Електрогосподарство та технічне обладнання			
26	Протоколи перевірки опору ізоляції електромережі та заземлення устаткування	1 раз на 2 роки	
27	Паспорти на електроустановки	постійно	
28	Таблиця термінів перевірки обладнання і захисних засобів	щорічно переглядається	Додаток 9

№	Назва документа	Термін / Частота	Примітка
Д. Охорона праці та безпека праці			
29	Протоколи засідання комісії з перевірки знань посадових осіб з ОП та БЖД	1 раз на 3 роки; нові — протягом 1 міс.	
30	Посвідчення про перевірку знань з ОП та БЖД (директор, заступники, члени комісії)	1 раз на 3 роки	
31	Перелік та самі інструкції з охорони праці для всіх посад і видів робіт	кожні 3 роки (підвищ. небезп.); 5 років — інші	
32	Журнали реєстрації інструкцій з охорони праці; журнал обліку видачі інструкцій	постійно	
33	Програма вступного інструктажу з охорони праці	затверджується наказом	
34	Програма первинного інструктажу з охорони праці на робочому місці	затверджується наказом	
35	Журнал реєстрації вступного інструктажу з ОП	постійно	
36	Журнал реєстрації інструктажів з охорони праці на робочому місці	постійно	
37	Журнал реєстрації інструктажів з учнями/студентами з БЖД (в кожному кабінеті)	постійно	
38	Журнали реєстрації нещасних випадків (з працівниками та з учнями/студентами окремо)	постійно	
39	Журнал обліку професійних захворювань (отруєнь)	постійно	
40	Матеріали атестації робочих місць за умовами праці	не рідше 1 разу на 5 років	
41	Плани заходів: щодо попередження дитячого дорожньо-транспортного травматизму	щорічно (до н/р)	
42	Плани заходів щодо забезпечення пожежної безпеки	щорічно (на рік)	

VI. Особливі вимоги в умовах воєнного стану

6.1. Стан укриттів фонду захисних споруд цивільного захисту

У зв'язку з воєнним станом заклад освіти зобов'язаний забезпечити готовність укриттів до використання. Зокрема:

- Укриття має утримуватися у стані, що дозволяє привести його у готовність упродовж 12 годин.
- Входи позначаються табличками із зазначенням номера споруди, власника, місця зберігання ключів та відповідальної особи.
- Підходи, двері та сходові марші мають бути чистими; у зимовий час — очищатися від снігу та льоду.



- Первинні засоби пожежогасіння розміщуються у встановлених місцях.

- Плани евакуації та місця розташування засобів пожежогасіння позначаються та освітлюються.

6.2. Забезпечення безпеки учасників освітнього процесу

- Наявність договору з охоронною організацією або тривожної кнопки виклику поліції.

- Забезпечення зовнішнього та внутрішнього відеоспостереження.

- Наявність турнікетів або інших засобів контролю доступу.

- Регулярне проведення навчальних евакуацій (тренувань).

VII. Стан пожежної безпеки

Щорічно на початку навчального року наказом керівника затверджується протипожежний режим, що регламентує:

- Порядок утримання шляхів евакуації та застосування відкритого вогню.

- Порядок відключення електроживлення у разі пожежі.

- Порядок огляду та зачинення приміщень після занять.

- Порядок проведення протипожежних інструктажів та занять з пожежно-технічного мінімуму.

- Дії при виникненні пожежі: оповіщення, евакуація, виклик служб.

Плани евакуації оформлюються на кожен поверх будинку, затверджуються керівником та вивішуються на видних місцях.

VIII. СТАН ЕЛЕКТРОГОСПОДАРСТВА

Під час огляду електрогосподарства звертається увага на:

- Наявність наказу про призначення відповідального за електрогосподарство.

- Навчання електротехнічного персоналу з присвоєнням 4 групи електробезпеки (1 раз на 3 роки).

- Наявність протоколів перевірки опору ізоляції та заземлення (1 раз на 2 роки).

- Стан електрощитових кімнат: замкнені, оббиті жерстю, зі знаками небезпеки.

- Відсутність нестандартних (саморобних) електронагрівальних приладів.

- Освітлення та маркування всіх електричних розеток, вимикачів і щитів.

Підготовлено на підставі інструктивно-методичних матеріалів МОН України від 26.07.2022 № 1/8462-22 «Про оптимізацію виконання заходів з підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану».



Олег СТАВІНСЬКИЙ,
консультант Комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Славутської міської ради

Фізична безпека учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану: методичні орієнтири для закладів освіти

Нормативно-правова база України у сфері освіти й цивільного захисту визначає обов'язковість створення безпечних умов навчання, організації укриттів, проведення інструктажів і навчання правилам поведінки під час надзвичайних ситуацій. Практична реалізація цих вимог передбачає постійну готовність закладу освіти до дій у разі повітряної тривоги, наявність доступних укриттів, чітко визначених маршрутів евакуації та відповідальних осіб. Регулярні тренувальні заходи знижують рівень паніки та сприяють злагодженим діям усіх учасників освітнього процесу.

Особливої актуальності набула проблема мінної та вибухонебезпечної безпеки. Території поблизу закладів освіти, місця прогулянок і відпочинку можуть приховувати потенційну загрозу у вигляді нерозірваних боєприпасів.



Тому освітня робота має бути спрямована на формування у дітей чітких навичок безпечної поведінки: уміння розпізнавати небезпечні предмети, утримуватися від будь-яких контактів із ними та негайно повідомляти дорослих або служби порятунку. Використання інтерактивних матеріалів, навчальних мультфільмів і спеціалізованих курсів значно підвищує ефективність такої профілактики.

Нормативно-організаційні матеріали з безпеки освітнього середовища

1. Фізична безпека дітей під час війни. Правила поведінки в евакуації, на окупованих територіях і в зоні бойових дій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://surl.li/bexrmq>

2. Освіта під час воєнного стану: 30 запитань та відповідей [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.lt/zanyql>

3. Запитання та відповіді про укриття в закладах освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.lu/zqsqre> (дата звернення: 05.02.2026)

4. Яким має бути укриття у закладі освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.cc/hpzssg> (дата звернення: 05.02.2026)

5. Алгоритм дій щодо забезпечення укриття учасників освітнього процесу [Електронний ресурс] / ДСНС України. – Режим доступу:

<https://surl.li/nrgbhf> (дата звернення: 05.02.2026)

6. Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту [Електронний ресурс] / МОН України. – Режим доступу:

<https://surl.li/dzxelw> (дата звернення: 05.02.2026)

7. Безпечне освітнє середовище: підготовка закладів освіти до нового навчального року [Електронний ресурс] / МОН України. – Режим доступу:

<https://surl.lt/kgqayv> (дата звернення: 05.02.2026)

8. Безпечна школа: виклики системи освіти в умовах війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.li/pzkejv> (дата звернення: 05.02.2026)

9. Алгоритм дій при сигналі «Повітряна тривога» (МОЗ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.li/gtffzc> (дата звернення: 05.02.2026)

Навчально-методичні та просвітницькі ресурси

1. Як підтримати та заспокоїти дитину під час війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.lu/byvtte> (дата звернення: 05.02.2026)

2. Mine Safety: онлайн-курс з мінної безпеки [Електронний ресурс] / Дія.Освіта. – Режим доступу:

<https://surl.li/cvtdep> (дата звернення: 05.02.2026)

3. Платформа ЮНІСЕФ з матеріалами з мінної безпеки для дітей та педагогів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://bezpeka.info> (дата звернення: 05.02.2026)

4. UNESCO Training Manual «Safe Educational Environment» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.li/jtoydt> (дата звернення: 05.02.2026)

5. Корисні відео з мінної безпеки для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://unity.gov.ua/en/2024/03/11/mine-safety-for-children-useful-videos/> (дата звернення: 05.02.2026)

6. Курс з протимінної безпеки «СтопМіна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.li/oviler> (дата звернення: 05.02.2026)

7. Онлайн-курс «Як навчати дітей мінної безпеки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.li/gmuxad> (дата звернення: 05.02.2026)

8. Абетка безпеки ДСНС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.li/rznuwx> (дата звернення: 05.02.2026)

9. Новий бот «Дитячий лікар на війні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.li/cc/qipcrk> (дата звернення: 05.02.2026)

10. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в умовах війни [Електронний ресурс] / Андрєєнкова В.Л. та ін. – Режим доступу:

<http://iitta.gov.ua> (дата звернення: 05.02.2026)

11. Матеріали Naurok.com.ua з вправами для дітей у стресових ситуаціях [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://naurok.com.ua> (дата звернення: 05.02.2026)

12. Ігри та вправи для психоемоційної підтримки дітей від UNICEF (Світлана Ройз) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://surl.li/ksryqw> (дата звернення: 05.02.2026)

13. Resilience for the Resilient (Smart Osvita) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://smartosvita.org> (дата звернення: 05.02.2026)

14. Relax Kids Ukraine — вправи та медитації для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://relaxkids.com.ua> (дата звернення: 05.02.2026)

15. Відео-інструкції «Що робити, коли лунає сигнал» (YouTube) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.youtube.com> (дата звернення: 05.02.2026)

16. Telegram-канал з аудіоказками для дітей «Павлуша і Ява» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://t.me/pavlusha_yava (дата звернення: 05.02.2026)

17. Мультфільм ЮНІСЕФ Україна про мінну безпеку: безпечні канікули (дата звернення: 05.02.2026)

18. Мультфільм ЮНІСЕФ Україна про мінну безпеку: лісовий скарб (дата звернення: 05.02.2026)

19. Мультфільм ЮНІСЕФ Україна про мінну безпеку: повітряний змій (дата звернення: 05.02.2026)

Важливо усвідомлювати тісний зв'язок фізичної безпеки з психоемоційним станом дитини. Постійні повітряні тривоги, інформаційне напруження та переживання за близьких знижують концентрацію уваги, викликають страх і тривожність, що може призводити до травматичних ситуацій. Тому педагогічна практика повинна включати елементи психологічної підтримки, вправи на саморегуляцію, ігрові паузи та арттерапевтичні методики. Створення атмосфери довіри й стабільності сприяє підвищенню адаптивності дітей до складних умов.

Ефективна безпека неможлива без активної взаємодії з батьками. Інформування родин про алгоритми дій під час тривоги, правила перебування дітей у закладі освіти та потенційні ризики формує єдину систему захисту дитини як у школі, так і поза її межами. Спільні заходи, консультації та пам'ятки сприяють підвищенню рівня безпекової культури в громаді.

Отже фізична безпека учасників освітнього процесу в умовах війни є комплексною педагогічною та управлінською проблемою, що потребує поєднання нормативного регулювання, практичної організації захисту, системної освітньої роботи та психологічної підтримки. Лише цілісний підхід дозволяє мінімізувати ризики й забезпечити відносну стабільність освітнього середовища навіть у надзвичайно складних умовах воєнного стану.



Андрій КУЧЕРУК,
методист НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників
з охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту
ХОІППО ім.А.Назаренка

Кібербезпека в закладах освіти: стратегічний вимір та практичні рішення

Анотація: У статті аналізується трансформація підходів до кіберзахисту в освітньому секторі України. Розглядаються впровадження нових державних стандартів, виклики, пов'язані з використанням штучного інтелекту, та методи підвищення цифрової стійкості учасників освітнього процесу.

Цифровізація освіти в Україні, прискорена спочатку пандемією, а згодом – повномасштабною війною, створила безпрецедентні можливості для дистанційного навчання. Водночас це призвело до появи нових критичних вразливостей. Сьогодні заклади освіти розглядаються не лише як осередки навчання, а й як власники

великих масивів персональних даних та інтелектуальної власності, що робить їх привабливою мішенню для кіберзлочинців [1].

Згідно зі Стратегією кібербезпеки України, захист інформаційної інфраструктури освітніх установ є пріоритетом національної безпеки, оскільки успішна атака на систему (наприклад, злам ЄДЕБО чи локальних хмарних сховищ) може паралізувати навчальний процес у масштабах країни [4].

У 2025-2026 роках кібератаки стають дедалі автоматизованішими. Фахівці виділяють три ключові напрямки, за якими вони здійснюються:

– Соціальна інженерія 2.0: Використання генеративного ШІ дозволяє створювати фішингові листи, які неможливо відрізнити від офіційних повідомлень адміністрації чи Міністерства освіти. Це змушує користувачів переходити за шкідливими посиланнями або розголошувати паролі [7];

– Вразливості хмарних сервісів: перехід на Google Workspace та Microsoft 365 вимагає жорсткої політики доступу. Несанкціонований доступ до одного акаунта

вчителя може призвести до витоку даних цілого класу чи школи [2];

– DDoS-атаки на освітні портали: часто застосовуються під час вступних кампаній або сесій, що має на меті дестабілізацію психологічного стану суспільства [3].

Для розуміння пріоритетів захисту адміністрації закладу важливо розрізняти типи атак за рівнем складності та потенційними наслідками.

Характеристика актуальних кіберзагроз

Тип загрози	Об'єкт атаки	Основний інструментарій	Потенційні наслідки
AI-керований фішинг	Персонал, бухгалтерія	Генеративні моделі (GPT-4o та аналоги)	Викрадення фінансових ресурсів, доступ до адмін-панелей
Ransomware (Вимагачі)	Сервери, хмарні сховища	Шкідливе ПЗ для шифрування даних	Блокування роботи закладу, втрата наукових робіт, шантаж
DDoS-атаки	Сайти ЗВО, системи НМТ/ЄДЕБО	Ботнети (мережі заражених пристроїв)	Неможливість подання заяв абітурієнтами, зрив іспитів
Витік даних (Data Breach)	Бази даних студентів/учнів	Експлуатація вразливостей застарілого ПЗ	Оприлюднення конфіденційної інформації, судові позови

Держава реагує на ці виклики шляхом оновлення нормативної бази. Важливим кроком стало розпорядження КМУ щодо реалізації Стратегії кібербезпеки на 2025 рік, яке зобов'язало заклади освіти запровадити багаторівневу систему захисту [4].

Особливу увагу приділено єдиним підходам до оцінювання стану кіберзахисту, впровадженням Держспецзв'язком у 2026 році. Тепер заклади освіти мають проходити регулярні аудити та заповнювати профілі безпеки, що дозволяє виявляти "слабкі місця" до того, як ними скористаються хакери [3]. Також було оновлено методичні рекомендації щодо безпеки дітей у цифровому просторі, які наголошують на важливості фільтрації контенту в шкільних мережах [2].

Попри потужні технічні засоби захисту, людина залишається найслабшою ланкою в системі кібербезпеки. Сьогодні цей виклик набув особливої гостроти через поєднання двох чинників: дефіциту фахівців та професійного вигорання освітян.

За статистичними даними 2024/2025 навчального року, систему освіти залишили близько 12% педагогічних працівників [6]. Це призвело до того, що навантаження на вчителів, які залишилися, зросло в середньому на 30-40%. У стані хронічної втоми та стресу здатність людини розпізнавати загрози суттєво знижується. Виникає явище, яке дослідники називають «безпековою амнезією»: педагог, знаючи правила цифрової гігієни, свідомо ігнорує їх (наприклад, не виходить з облікового запису на загальному комп'ютері або використовує один пароль для пошти та електронного журналу), щоб заощадити час.

Іншим аспектом кадрової кризи є критична нестача системних адміністраторів та фахівців із кібербезпеки безпосередньо в штаті закладів (особливо середньої освіти). Через неконкурентну заробітну плату в державному секторі кваліфіковані ІТ-кадри переходять у приватний бізнес. Як наслідок:

- Застаріле програмне забезпечення (ПЗ): оновлення систем безпеки проводиться нерегулярно або формально.

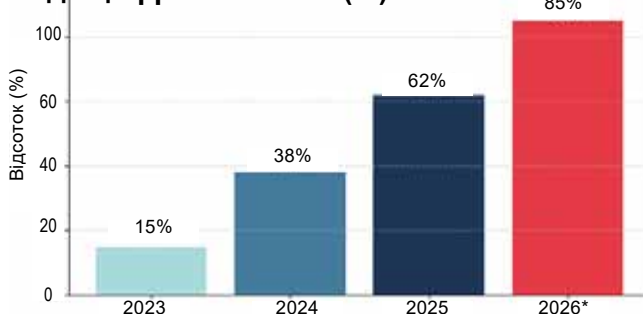
- Відсутність моніторингу: у багатьох школах не здійснюється належний контроль за трафіком, що дозволяє прихованим загрозам перебувати в мережі місяцями.

- «Тіньове ІТ» (Shadow IT): вчителі часто використовують сторонні месенджери та незахищені сервіси для передачі конфіденційних даних учнів, оскільки офіційні платформи здаються їм надто складними.

Важливим аспектом є віковий склад та рівень адаптивності педагогічного колективу. У 2026 році державна політика спрямована на перехід від «страху перед технологіями» до «свідомого управління ризиками». Впровадження концепції Lifelong Learning (навчання впродовж життя) дало змогу підвищити рівень залученості освітян до тренінгів на 62% (Рис. 1). Проте ключовим завданням залишається трансформація знань у стійку звичку.

Освіта сьогодні потребує не просто користувачів ПК, а «цифрових громадян», які здатні ідентифікувати ознаки соціальної інженерії на рівні рефлексів. Як зазначається в методичних рекомендаціях [2], успішна модель кібербезпеки в закладі можлива лише тоді, коли адміністрація стимулює культуру відкритості: вчитель не повинен боятися повідомити про випадковий клік на підозріле посилання, оскільки швидке реагування мінімізує збитки. Згідно з моніторингом впровадження Стратегії кібербезпеки, спостерігається позитивна динаміка охоплення педагогів спеціалізованим навчанням. Це пов'язано з появою обов'язкових модулів у програмах підвищення кваліфікації.

Залученість учителів до цифрової гігієни (%)





На основі аналізу останніх досліджень та рекомендацій [5, 7], пропонується наступна модель захисту:

1. Технічний рівень: впровадження обов'язкової двофакторної автентифікації (2FA) для всіх працівників. Використання сертифікованих хмарних сервісів із шифруванням даних;

2. Освітній рівень: інтеграція модулів із кібербезпеки у предмети "Інформатика" та "Я досліджую світ". Проведення щорічних тренінгів для вчителів;

3. Організаційний рівень: створення плану реагування на кіберінциденти. Кожен працівник має знати, куди звертатися у разі підозри на злам акаунта.

Кібербезпека в закладах освіти перестала бути суто технічним питанням і перейшла в площину управлінської стратегії. У 2026 році успіх освітнього закладу залежить від його здатності захистити свої дані та навчити учнів безпечно існувати в цифровому світі. Синергія між державними стандартами та особистою відповідальністю кожного освітянина є єдиним шляхом до створення безпечного освітнього середовища.

Використані джерела:

1. Кібербезпека: цифрове життя без ризиків. Поради для освітян / Державна служба якості освіти України. 2025. URL: <https://surl.li/rnaqci>

2. Цифрова безпека дітей у закладах освіти : методичні рекомендації / МОН України, Профспілка працівників освіти і науки України. 2026. URL: <https://surl.li/ojijis>

3. Держспецзв'язку впроваджує єдині підходи до оцінювання стану кіберзахисту / Урядовий портал. 2026. URL: <https://surl.li/nsehog>

4. Про затвердження плану заходів на 2025 рік з реалізації Стратегії кібербезпеки України : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 204-р. URL: <https://surl.li/vmxsfi>

5. Кібербезпека: освіта, наука, техніка : наук. журн. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2026. Вип. 32. URL: <https://surl.lt/klvxkz>

6. Статистичний звіт щодо кадрового забезпечення галузі освіти у 2024/2025 н.р. / Інтерфакс-Україна. 2025. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1147228.html>

7. 8 ефективних способів захисту особистих даних в інтернеті : аналіт. огляд / DAN-IT Education. 2025. URL: <https://surl.li/xfxedn>

8. Цифрова трансформація освіти: звіт про стан кіберграмотності педагогічних працівників (2026) / Аналітичний центр освітніх реформ. МОН України. 2026. URL: <https://mon.gov.ua>



Андрій ПОГУРАЛО,
заступник директора з навчально-виробничої роботи
Хмельницького професійного ліцею

Тетяна КОВАЛЬЧУК,
інженер з охорони праці
Хмельницького професійного ліцею

Забезпечення безпечних умов праці та навчання учасників освітнього процесу Хмельницького професійного ліцею

Хмельницький професійний ліцей (вул. Озерна, 8, м. Хмельницький) є одним із провідних закладів професійної освіти регіону, що здійснює підготовку кваліфікованих робітників за різними галузями економіки. Тут ведеться підготовка фахівців сфери обслуговування та громадського харчування (кулінар борошняних виробів, кухар, офіціант, майстер готельного обслуговування), будівництва та ремонту (зварник, монтажник санітарно-технічних систем та устаткування, слюсар з експлуатації та ремонту газового устаткування, електрогазозварник), виробництва художніх виробів (живописець, оформлювач вітрин, приміщень та будівель), а також швейного виробництва (швачка, кравець).

Освітній процес у ліцеї організовується у спеціалізованих навчально-виробничих майстернях, лабораторіях і навчальних кабінетах, де використовується професійне обладнання. Це об'єктивно підвищує рівень потенційних небезпек, оскільки здобувачі освіти працюють в умовах, максимально наближених до реального виробництва. Саме тому забезпечення безпечних умов праці та навчання є одним із пріоритетних напрямів діяльності закладу.

З метою запобігання виробничому травматизму та формування безпечного освітнього середовища у ліцеї систематично здійснюється комплекс організаційних та профілактичних заходів. Зокрема, проводяться вступні, первинні, повторні, позапланові та цільові інструктажі з охорони праці, які фіксуються у журналах. У процесі навчання активно використовуються засоби індивідуального захисту: спеціальний одяг, фартухи, рукавиці, захисні окуляри, спецвзуття та інші засоби, передбачені для відповідних видів робіт.

Важливою складовою безпечної організації навчального процесу є регулярна перевірка технічного стану обладнання, що використовується у майстернях та лабораторіях, зокрема електричних плит, жарових шаф, ножів, швейних машин, газового та зварювального обладнання. Особлива увага приділяється навчанню здобувачів освіти правилам поведінки з вибухонебезпечними предметами,

а також проведенню практичних тренувань із пожежної безпеки, гасіння умовних пожеж та евакуації з приміщень.

У ліцеї створена комісія з питань охорони праці з числа педагогічних і технічних працівників, члени якої регулярно проходять навчання та перевірку знань відповідно до вимог статті 13 Закону України «Про охорону праці». Підвищення кваліфікації з питань охорони праці та електробезпеки здійснюється у ТОВ «Центр технічної експертизи «Укрексперт», а з питань пожежної безпеки — у Навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Хмельницької області. Про проходження навчання працівники отримують посвідчення державного зразка.



Згідно з наказом директора ліцею, члени комісії організують навчання та перевірку знань працівників із питань охорони праці та пожежної безпеки, зокрема із застосуванням онлайн-платформи «Всеосвіта». Крім того, у закладі проводяться тематичні заходи, вікторини з мінної безпеки, інформаційні заняття та залучення здобувачів освіти до участі в обласних конкурсах і проєктах з охорони праці.

Актуальність створення безпечних умов праці та навчання зумовлена не лише вимогами чинного законодавства України (Закони України «Про охорону праці», «Про освіту», Типове положення про службу охорони праці), але й необхідністю збереження життя і здоров'я молоді, яка здобуває свою першу професію, а також педагогічних працівників, що щоденно працюють у потенційно небезпечному середовищі.

Поняття «безпечні умови праці та навчання» передбачає створення освітнього середовища, яке мінімізує ризики для життя та здоров'я всіх учасників освітнього процесу: здобувачів освіти, педагогічних працівників (викладачів і майстрів виробничого навчання) та адміністративно-господарського персоналу. Оскільки підготовка здобувачів освіти здійснюється у виробничих умовах (майстерні зварювання, сантехнічного монтажу, кухні-лабораторії), рівень потенційних ризиків є вищим, ніж у закладах загальної середньої освіти.

За результатами аудиту №1 від 31.08.2023 року щодо дотримання законодавства про охорону праці підтверджено відповідність матеріально-технічної бази ліцею вимогам законодавства у сфері охорони праці. У закладі активно застосовуються принципи профілактики ризиків: ідентифікація небезпек, оцінка ризиків та впровадження заходів контролю (усунення небезпек, заміна небезпечних процесів, інженерні та адміністративні заходи, використання засобів індивідуального захисту).

Важливим орієнтиром у формуванні системи безпеки є міжнародний стандарт ISO 45001:2018 «Системи менеджменту охорони здоров'я та безпеки праці», який передбачає системний підхід до управління ризиками, залучення всіх учасників освітнього процесу та постійне вдосконалення системи безпеки.

Практична реалізація цих принципів у ліцеї здійснюється через проведення інструктажів, організацію медичних оглядів, навчання працівників із питань охорони праці, розробку інструкцій з охорони праці та електробезпеки для кожної професії, створення інформаційних куточків безпеки, а також забезпечення закладу первинними засобами пожежогасіння. Відповідно до вимог НАПБ Б.01.008-2018 «Правила експлуатації та типові норми належності вогнегасників» щорічно проводиться перевірка їх технічного стану.

У ліцеї функціонує цілісна система організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності. За період діяльності закладу не зафіксовано випадків виробничого травматизму серед здобувачів освіти та працівників із тяжкими наслідками, що свідчить про ефективність профілактичної роботи.

Водночас специфіка професійної підготовки передбачає наявність потенційних ризиків: під час зварювальних робіт (електричні опіки, вплив аерозолів), під час роботи з газовим обладнанням (вибухонебезпека), у сфері громадського харчування (термічні опіки, вплив хімічних речовин), а також під час виконання оздоблювальних робіт живописцями (робота на висоті).

Аналіз стану безпеки дозволяє визначити окремі напрями для подальшого вдосконалення. Серед них — необхідність модернізації окремих одиниць обладнання у майстернях, розширення використання цифрових інструментів для проведення онлайн-інструктажів та відеонавчання, а

також посилення психологічної складової безпеки в умовах воєнного стану.

Важливим напрямом роботи адміністрації ліцею є забезпечення безпеки учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. У закладі облаштоване укриття, забезпечене вентиляцією, освітленням, запасами води та аптечками. Регулярно проводяться тренування з евакуації (2–4 рази на рік), розроблено та доведено до відома всіх учасників освітнього процесу план дій у надзвичайних ситуаціях (повітряна тривога, обстріл, мінна небезпека). У приміщеннях ліцею встановлено автоматичну пожежну сигналізацію, систему відеоспостереження та організовано контроль доступу сторонніх осіб (ведення журналу відвідувачів, супровід).

Для оцінювання ефективності заходів із безпеки у ліцеї проводиться анкетування здобувачів освіти, майстрів виробничого навчання, викладачів та технічного персоналу щодо рівня сприйняття безпеки освітнього середовища. Результати анкетування дозволяють оцінити рівень задоволеності проведенням інструктажів, відчуття безпеки у майстернях та лабораторіях, а також визначити напрями подальшого вдосконалення.

За результатами проведеного аналізу поточний стан безпеки в ліцеї можна оцінити як задовільний. У 2025–2026 навчальному році заклад активно готувався до нового навчального року: здійснено перевірку укриття, оновлено інструкції з охорони праці, проведено навчання персоналу.

Таким чином, у Хмельницькому професійному ліцеї безпека є не окремими заходами, а системною діяльністю, що охоплює всі аспекти освітнього процесу — від дотримання правил техніки безпеки на робочому місці до забезпечення психологічного комфорту здобувачів освіти та працівників. Спільними зусиллями керівництва, педагогічного колективу та здобувачів освіти створюється безпечне освітнє середовище, у якому молодь може опанувати професію та розвиватися як особистість. У сучасних умовах це є не лише вимогою законодавства, а й запорукою збереження життя і здоров'я кожного учасника освітнього процесу.

Використані джерела

1. Закон України «Про охорону праці» 14 жовтня 1992 року.
2. Закон України «Про освіту» 5 вересня 2017.
3. Типове положення про службу охорони праці (НПА-ОП 0.00-4.35-04) Затверджено: Наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 15 листопада 2004 року № 255.
4. НАПБ Б.01.008-2018 Правила експлуатації та типові норми належності вогнегасників Затверджено: Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15 січня 2018 року № 25.



Жанна СТРАШНЮК,
завідувачка Хмельницького обласного
навчально-методичного центру психологічної служби

Діана ПИВОВАР,
методистка Хмельницького обласного
навчально-методичного центру психологічної служби

Превенція та протидія булінгу/кібербулінгу як показник формування безпечних умов освітнього середовища

Безпечне освітнє середовище – це середовище, в якому створено безпечні умови навчання та праці й комфортну міжособистісну взаємодію, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків; відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримуються права і норми фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Превенція й протидія булінгу/кібербулінгу є ключовим індикатором безпечного освітнього середовища і набувають особливої актуальності через зростання психологічного навантаження на дітей, здобувачів освіти та посилення агресії, конфліктності, зокрема в цифровому просторі.

Маркерами проявів булінгу/кібербулінгу в період війни, на які варто звертати увагу, виступають:

- Збільшення стресу і тривоги. Війна та її наслідки викликають у дітей відчуття страху, тривоги та стресу, що може проявлятися у вигляді агресивної поведінки й цькування.

- Зміни у соціальній взаємодії. Війна змінює динаміку соціальних взаємодій, що може призвести до виникнення нових форм булінгу/кібербулінгу, або загострення вже наявних.

- Психологічні наслідки. Діти та підлітки, які є особливо чутливою категорією, можуть відчувати сильніший вплив психологічних наслідків війни (стрес, тривогу, депресію та інші психологічні проблеми), що робить їх більш вразливими до булінгу/кібербулінгу.

- Порушення освітнього процесу. Булінг/кібербулінг може перешкоджати нормальному навчанню й соціалізації дітей, що є особливо критичним в умовах війни, коли діти потребують стабільності та підтримки.

- Формування негативних моделей поведінки. Діти, які стають свідками булінгу/кібербулінгу або самі беруть у ньому участь, можуть засвоювати деструктивні моделі поведінки, які впливатимуть на їхнє подальше життя.

- Використання онлайн-простору для цькування. Війна може призвести до збільшення використання онлайн-простору для булінгу, зокрема, через поширення чуток, дезінформації та інших форм кібербулінгу.

Застосовуючи заходи антибулінгу під час дії воєнного стану, варто враховувати зовнішні чинники, що впливають на поведінку учасників освітнього процесу (сигнали тривоги,

вибухи, наслідки влучань збройних сил РФ, наявність загиблих родичів, родичів в окупації або за кордоном тощо) та загострюють внутрішні психологічні характеристики особистості, що знаходить своє відображення у відповідних діях або бездіяльності.

Булінг (цькування) – психологічне, фізичне, економічне чи сексуальне насильство, тобто будь-яке умисне діяння (дія або бездіяльність), у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, яке систематично вчиняється особою стосовно дитини, з якою вони є учасниками одного колективу, або дитиною стосовно іншого учасника одного колективу та яке порушує права, свободи, законні інтереси потерпілої особи та/або перешкоджає виконанню нею визначених законодавством обов'язків (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми» від 06.06.2024 року).

Основні причини булінгу можна виокремити в групи: особистісні, сімейні, ситуативні, соціокультурні й суспільні.

Мотивацією до булінгу дуже часто стають заздрість, жага помсти, боротьба за лідерство в колективі, потреба нейтралізації суперника, зіткнення різних цінностей, поглядів на життя, субкультур, агресивність, наявність психічних і фізичних вад у жертви, бажання принизити, самоствердитися. Деякі дослідники звертають увагу на інакшість, синдром дефіциту уваги, розлади поведінки, спосіб поведінки (активність/пасивність, експресивність/закритість), посттравматичний стресовий розлад, спосіб завоювати авторитет, заздрість; відсутність предметного дозвілля. Часто булерами стають діти, які потерпають від жорстокого поводження з ними в родині, з боку дорослих.

Чинники, які впливають на агресивні та жорстокі прояви поведінки в учнівській молоді:

- вплив психологічних наслідків війни;
- негативний вплив ЗМІ на молодь;
- поширення культу насильства на телебаченні, в соціальних мережах, суспільстві;
- низький рівень виховання, байдужість з боку батьків;
- низький рівень правової культури та грамотності населення;
- комп'ютерні ігри, що пропагують насильство.

Виокремлюють такі види булінгу:

- фізичний (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, стусани, ляпаси, нанесення тілесних пошкоджень);
- психологічний (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміка обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж);
- економічний (крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей, вимагання грошей);
- сексуальний (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська та образи сексуального характеру, фільмування у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти);
- кібербулінг (приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв).

Через різні причини багато дітей не повідомляють про пережите насильство або булінг. Тому важливу роль у виявленні фактів відіграє спостережливість педагогів та інших працівників закладу освіти, уважне ставлення до учнів і здатність вчасно помітити симптоми неблагополуччя в їх поведінці й настрої.

Для успішної боротьби з насильством у закладі освіти необхідно:

- усім членам шкільної спільноти діяти єдиною думкою, що насильство, цькування, дискримінація за будь-якою ознакою, сексуальні домагання і нетерпимість у закладі освіти є неприйнятними;
- знати про те, в яких формах може проявлятися насильство й цькування і як від нього страждають люди;
- спільно з учнями виробити загальношкільні правила та правила поведінки у класі. Правила мають бути зрозумілими, точними і короткими, складеними в позитивному ключі «як треба», а не як «не треба» поводитися;
- розробити дисциплінарні заходи виховного, а не карального характеру. Осуд, зауваження, догана мають бути спрямовані на вчинок учня і його можливі наслідки, а не на особистість порушника правил;
- жоден випадок насильства або цькування і жодну скаргу не залишати без уваги. Здобувачам освіти важливо пояснити, що будь-які насильницькі дії, образливі слова є недопустимими. Реакція має бути негайною (зупинити бійку, припинити знущання) та більш суворою у разі повторних випадків агресії;
- аналізуючи ситуацію, з'ясувати, що сталося, вислухати обидві сторони, підтримати потерпілого й обов'язково поговорити із кривдником, щоб зрозуміти, чому він/вона так вчинили, що можна зробити, щоб таке не повторилося. До такої розмови варто залучити шкільного психолога;
- пояснити дітям, що навіть пасивне спостереження за знущанням і бійкою надихає кривдника продовжувати свої дії. Свідки події мають захистити мішень насильства і, якщо треба, покликати на допомогу дорослих;
- запровадити механізми повідомлення про випадки насильства. Ці механізми мають забезпечувати учням підтримку і конфіденційність;
- для успішного запобігання і протидії насильству проводити заняття з навчання навичок ефективного спілкування та мирного розв'язання конфліктів.

Для ефективною профілактики булінгу в закладі освіти варто спланувати роботу за напрямками:

1. Ознайомлення учасників освітнього процесу з особливостями поширення та наслідками від таких негативних явищ як «насилля», «булінг», «цькування», «залякування» тощо.
2. Систематична просвітницька робота щодо попередження булінгу та насильства (проведення занять, тренінгів, лекцій, круглих столів, бесід, диспутів, годин спілкування, акцій, конкурсів, кінолекторіїв із запрошенням до участі в них пред-

ставників правоохоронних органів, громадських організацій, соціальних служб та інших).

3. Формування правових знань та правової поведінки учнів, відповідального ставлення до свого життя і життя іншої людини.

4. Формування в учасників освітнього процесу навичок ідентифікації та розпізнавання насильства, булінгу.

5. Створення безпечного освітнього середовища задля комфортного перебування дітей в закладі освіти.

6. Налагодження тісної співпраці з соціальними службами, Національною поліцією, службами у справах дітей, волонтерами, позашкільними установами, громадськими організаціями тощо.

7. Формувати навички вирішення конфліктних ситуацій шляхом примирення сторін (шкільна медіація).

Кібербулінг – один із різновидів булінгу (цькування). Це така форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину дистанційно, без фізичного насильства (на відміну від булінгу) з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо. Типові ознаки кібербулінгу не відрізняються від ознак булінгу.

До найпоширеніших *видів кібербулінгу* належать:

- використання особистої інформації – «зламування» поштових скриньок, серверів, сторінок у соціальних мережах з метою отримання особистої інформації про людину та переслідування її чи поширення спаму;
- анонімні погрози полягають у надсиланні листів на електронну пошту своєї жертви з повідомленнями загрозливого змісту. Іноді ці погрози мають образливий характер із нетактовними висловами і ненормативною лексикою;
- телефонні дзвінки з мовчанням, що бентежать дитину, вона не знає як і, головне, від чого потрібно захищатись.

Хеліспелінг – насильство заради розваги: звичка знімати насильство на камеру для подальшого поширення в мережі.

Обмовлення або зведення наклепів – це поширення принизливої, неправдивої інформації з використанням комп'ютерних технологій. Це можуть бути і текстові повідомлення, і фото (використання фотешопу), і пісні, які змальовують особу у неприйнятній манері.

Кіберпереслідування відбуваються за допомогою мобільного зв'язку або електронної пошти. Хулігани можуть тривалий час переслідувати школяра, завдаючи брудних образ принизливого характеру або шантажуючи будь-якими таємними фактами.

Тролінг здійснюється шляхом розміщення в інтернеті (на форумах, у блогах) провокаційних повідомлень із метою викликати флейм, тобто конфлікти між учасниками, взаємні образи.

Флеймінг – це улюблений метод «тролів» (провокаторів), що полягає в обміні короткими, гнівними і запальними репліками між двома чи більше учасниками, використовуючи комунікаційні технології. Найчастіше розгортається в «публічних» місцях інтернету: чатах, форумах, дискусійних групах, спільнотах. Інколи він перетворюється у затяжну війну.

Онлайн-грумінг – це побудова в мережі інтернет дорослим або групою дорослих осіб довірливих стосунків із дитиною (підлітком) з метою отримання інтимних фото/відео та подальшим її шантажуванням про поширення цих фото. Це робиться з метою отримання грошей, більш інтимних зображень чи навіть примушування до особистих зустрічей.

Секстинг – це обмін власними фото/відео/текстовими матеріалами інтимного характеру, із застосуванням сучасних засобів зв'язку (мобільних телефонів, електронної



пошти, соціальних мереж). Секстинг стає дедалі популярним серед підлітків. Часто світлини та відео потрапляють в інтернет, де швидко й безконтрольно поширюються між користувачами (у соціальних мережах та чатах класу), що призводить до кібербулінгу дитини (знуцання й глузування через сучасні засоби комунікації), а потім і до агресивного переслідування в учнівському колективі, виникнення проблем в освітньому середовищі.

Телефони прийнято вважати «особистим» засобом комунікації, тому діти легко можуть приховувати від батьків те, що вони роблять в інтернеті за допомогою мобільних гаджетів, а засилля месенджерів, соцмереж і мобільних додатків ускладнюють батьківський контроль за тим, з ким вони спілкуються і який контент споживають.

Для кібербулінгу характерна анонімність «аб'юзерів» (людей, які вчиняють насильство), масовий принцип цькування одного користувача і маскування своїх дій під виглядом «тролінгу» або звичайних жартів. Причини булінгу в мережі можуть бути різними – починаючи від демонстрації переваги і закінчуючи расовою дискримінацією, романтичними стосунками, глузуванням над людьми з фізичними та психологічними вадами, представниками меншин тощо.

Боротьбу з кібербулінгом ускладнює безкарність в Інтернет-просторі, коли кожен може видати себе за будь-кого, не відповідаючи за наслідки дій. Найкраще, що можуть зробити батьки та педагоги, – виховувати в дитині упевненість в собі, розказувати їй про небезпеку, будувати довірливі стосунки, спостерігати за психологічним станом здобувачів освіти, а також регулярно цікавитись чи відчують вони себе комфортно в класі / освітньому середовищі.

Основним профілактичним напрямом в закладі освіти є розвиток загальної медіакультури у сфері користування інформаційно-комунікаційними технологіями шляхом запро-

вадження спільних правил; створення атмосфери спільної поваги та відповідального ставлення один до одного під час міжособистісної взаємодії, формування в школі – здорової спільноти.

Отож превенція булінгу/кібербулінгу в період війни як умова формування безпечних умов освітнього середовища передбачає:

- Освітні програми: розробка й упровадження освітніх програм для дітей і дорослих, спрямованих на навчання навичкам розпізнавання та протидії булінгу/кібербулінгу; розвиток емоційного інтелекту школярів.

- Створення безпечного середовища: забезпечення умов для здобувачів освіти в школах, у громаді, де вони почуватимуться захищеними та зможуть вільно навчатися й спілкуватися, виражати свої емоції й потреби.

- Соціально-психологічна підтримка: надання психологічної підтримки та допомоги як мішеням булінгу/кібербулінгу та їхнім сім'ям, так і тим, хто його здійснює, для подолання наслідків травматичних подій.

- Робота з батьками та вчителями: налагодження тісної співпраці між батьками, педагогами та фахівцями психологічної служби для спільного розв'язання проблеми булінгу/кібербулінгу.

- Співпраця з правоохоронними органами: взаємодія з правоохоронними органами щодо виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до булінгу/кібербулінгу.

Протидія булінгу та кібербулінгу в період війни вимагає комплексного підходу, який включає управлінські заходи, профілактику, навчання, психологічну підтримку та соціальну взаємодію. Така взаємодія – це не просто формальність, а необхідна умова формування безпечного, підтримувального і психологічно комфортного середовища для всіх учасників освітнього процесу.



Олександр ТОЛСТЮК,
методист НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників
з охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту
ХОІППО ім.А.Назаренка

Перевезення організованих груп дітей в умовах воєнного стану

Перевезення організованих груп дітей регламентується наступними нормативно-правовими актами:

- Закон України «Про дорожній рух»;
- Закон України «Про автомобільний транспорт»;
- Постанова Кабінету Міністрів України №176 «Про затвердження Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту» (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1184);
- Правила дорожнього руху.
- Стаття 20 Закону України «Про дорожній рух» регламентує навчання різних груп населення Правилам дорожнього руху:

Розвиток у дітей навичок безпечної поведінки на дорозі розпочинається в закладах дошкільної освіти із трирічного віку. У закладах загальної середньої, професійної, фахової передвищої освіти може проводитися навчання учнів Правилам дорожнього руху за програмами підготовки водіїв категорій А1, А, В1, В.

Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція, медіа надають допомогу у проведенні профілактичних заходів і в навчанні різних груп населення Правил дорожнього руху.

У постанові Кабінету Міністрів України №176 «Про затвердження Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту» (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1184) питанням перевезення організованих груп дітей присвячено окремий розділ:

43. На міжміських маршрутах не дозволяється перевозити дітей віком до 14 років без супроводження дорослих, за винятком випадків перевезення дітей до загальноосвітніх чи дошкільних навчальних закладів у сільській місцевості автобусами внутрішньообласних маршрутів та регулярних спеціальних перевезень.

63. Перевезення організованих груп дітей повинно здійснюватися із забезпеченням високого рівня безпеки та надійності транспортного обслуговування.

64. Максимальна кількість дітей для перевезення автобусом не повинна перевищувати кількості місць для сидіння, визначеної технічною характеристикою та реєстраційними документами транспортного засобу.

65. Організовані групи дітей повинні перевозитися досвідченими водіями, які мають стаж керування транспортним засобом не менш як п'ять років.

На маршрут, що виходить за межі населеного пункту та протяжність якого становить понад 250 кілометрів, повинні направлятися два водії (пункт 65 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ № 708 від 29.06.2011).

66. Перевезення організованих груп дітей колоною з п'яти і більше автобусів здійснюється за умови супроводу уповноваженими підрозділами Національної поліції (пункт 66 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 161 від 22.03.2017).

67. До початку перевезення організованих груп дітей замовник послуг і автомобільний перевізник:

1) визначають маршрут перевезення організованих груп дітей, як правило, такий, за яким уже здійснюються регулярні перевезення;

2) встановлюють зупинки автобуса:
технічні - одна на перші 50 кілометрів і не менше однієї - на кожні наступні 100 кілометрів маршруту;
для відпочинку - на п'ять хвилин через кожну годину руху і на 30 хвилин - через кожні п'ять годин руху (допускається поєднання 30-хвилинного відпочинку з перервою на обід);
для приймання їжі - через три-п'ять годин руху;
для ночівлі;

3) складають схему маршруту та встановлюють розклад руху (пункт 67 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 983 від 09.09.2009).

68. Перевезення організованих груп дітей здійснюються тільки у світлу пору доби і за сприятливих погодних умов.

69. Замовник послуг повідомляє не пізніше ніж за сім робочих днів автомобільному перевізнику про здійснення перевезення організованих груп дітей.

Автомобільний перевізник не пізніше ніж за три робочих дні до запланованого перевезення організованої групи дітей повідомляє уповноваженому підрозділу Національної поліції про дату здійснення кожного такого перевезення, подає йому на узгодження та замовнику послуг на затвердження схему маршруту та розклад руху автобусів (пункт 69 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 161 від 22.03.2017).

Схема маршруту та розклад руху оформляються у трьох примірниках.

Один примірник схеми маршруту і розкладу руху видається водію, інші зберігаються у замовника послуг та автомобільного перевізника (пункт 69 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 983 від 09.09.2009; в редакції Постанови КМ № 708 від 29.06.2011).

70. Замовник послуг зобов'язаний:
до початку поїздки скласти у трьох примірниках список групи дітей;

допускати до поїздки дітей, які зазначені у списках і не мають протипоказань для далеких поїздок за станом здоров'я, що підтверджується відповідною довідкою лікаря; призначити для кожної групи з десяти дітей керівника, відповідального за супроводження їх під час поїздки, а для групи з 30 і більше дітей - медичного працівника та провести інструктаж з правил поведінки і техніки безпеки (пункт 70 із змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 983 від 09.09.2009).

71. Рух колони автобусів з організованими групами дітей здійснюється відповідно до Правил дорожнього руху.

72. Замовник послуг зобов'язаний забезпечити дітей питною водою, засобами медичної допомоги, а керівника

групи телефонним зв'язком і списком телефонних номерів служб екстреного виклику (пункт 72 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 983 від 09.09.2009; в редакції Постанови КМ № 708 від 29.06.2011).

73. Керівник групи дітей зобов'язаний:

- провести бесіду з дітьми, ознайомити їх з правилами поведінки і техніки безпеки під час поїздки;

- забезпечувати дотримання дітьми належного порядку під час руху (діти повинні сидіти на призначених для цього місцях), а також під час посадки (висадки) з автобуса;

- забезпечувати посадку (висадку) дітей після зупинки автобуса тільки з посадкового майданчика, а в разі його відсутності - з тротуару або узбіччя, якщо це неможливо - з крайньої смуги проїзної частини (але не з боку суміжної смуги для руху), за умови, що це безпечно і не створює перешкод іншим учасникам руху, а також справності засобів аварійної світлової сигналізації;

- проходити з організованою групою дітей тільки тротуарами та пішохідними доріжками, а у разі їх відсутності - краєм проїзної частини назустріч руху транспортних засобів і тільки у світлу пору доби;

74. У разі настання несприятливих погодних і дорожніх умов, виходу з ладу автобуса, виникнення загрози безпеці руху, а також погіршення стану здоров'я водія, необхідно припинити рух з повідомленням про це автомобільного перевізника, який повинен вжити заходів для доставки дітей до кінцевого пункту маршруту, заміни автобуса, водія.

Також у статті 38 Закону України «Про автомобільний транспорт» є вимоги до перевезення організованих груп дітей автобусами:

Перевезення організованих груп дітей - це одночасне перевезення групи з десяти і більше дітей, для яких замовником послуги призначається керівник, відповідальний за супроводження їх під час поїздки, а на групу з 30 і більше дітей призначається також медичний працівник.

Перевезення груп дітей можна здійснювати в режимах як регулярних, так і нерегулярних пасажирських перевезень.

Регулярні та нерегулярні перевезення груп дітей здійснюються за умови узгодження маршруту та розкладу руху із замовником та відповідними підрозділами Національної поліції.

Максимальна кількість дітей та супроводжуючих осіб при перевезенні автобусом не повинна перевищувати кількості місць для сидіння в ньому, передбачену технічною характеристикою транспортного засобу та визначену в реєстраційних документах на цей транспортний засіб.

Групи дітей повинні перевозити досвідчені водії транспортних засобів, які мають стаж керування автобусом не менше, ніж п'ять років.

А що робити, якщо повітряна тривога застала під час перевезення дітей?

1. Мати при собі схеми маршруту перевезення школярів; населених пунктів, через які проходить маршрут; визначених громадами найближчих укриттів — їх адреси, відстані до них, контактну інформацію; окремі території місцевості і штучні споруди вздовж маршруту руху, які потенційно можуть бути використані для укриття. Уникати зупинки біля потенційно небезпечних об'єктів по маршруту — наприклад: АЗС, складів і баз ПММ, електричних підстанцій, великих промислових об'єктів, залізничних станцій, мостів і переїздів через залізничні колії, військових частин, великих мостів, шляхопроводів тощо.

2. Вихователь з підвозу (водій автобуса) повинен мати поіменний список дітей, яких перевозить.

3. При отриманні сигналу «Повітряна тривога» водій має оцінити обстановку й слідувати до найближчого укриття або зупинити автобус і використовувати укриття

на місцевості;

4. Повідомити про таке рішення керівництво навчального закладу.

5. В жодному разі НЕ ПАНІКУВАТИ!

6. Обов'язково, при виході із автобуса, із собою узяти аптечку, воду і вологі серветки.

7. У жодному разі не допускати паніки серед учнів.

8. При прибутті до укриття або найбільш безпечного місця на місцевості, організовано вивести дітей з автобуса, звірити їх наявність зі списком, тримати дітей під постійним контролем і в тому числі стан їх самопочуття.

9. Нагадати правила безпечної поведінки під час повітряної тривоги.

10. Намагатися заспокоїти дітей. Розмовляти спокійно, підбадьорювати учнів. Діти повинні чути спокійний голос вихователя. Старших учнів організувати, щоб вони слідували за молодшими.

11. Своєю розмовою вихователь і водій намагаються заспокоїти дітей і відволікати від тривожної обстановки.

12. При отриманні сигналу «відбій повітряної тривоги» — організовано вивести дітей з укриття, посадити в автобус, звірити їх наявність за списком.

13. Громада має подбати про те, щоб заздалегідь визначити укриття та сховища, позначити їх і встановити покажчики руху до них.

У Правилах дорожнього руху також є вимоги до перевезення організованих груп дітей:

Автобус спереду і ззаду обладнується розпізнавальними знаками "Діти" (п. 30.3 "в" ПДР України);

На автобусах (мікроавтобусах), що здійснюють перевезення організованих груп дітей повинно бути увімкнене ближнє світло фар, з метою позначення транспортного засобу, що рухається (підпункт "в" пункту 9.8 ПДР України у редакції ПКМ України від 01.10.08 р. N 876);

На механічному транспортному засобі, позначеному розпізнавальним знаком "Діти", що перевозить організовану групу дітей, під час їх посадки чи висадки, повинна бути ввімкнена аварійна світлова сигналізація (підпункт "г" пункту 9.9 ПДР України);

Поза населеними пунктами на всіх дорогах та на дорогах, що проходять через населені пункти, позначені знаком 5.47, автобусам (мікроавтобусам), що здійснюють перевезення організованих груп дітей дозволяється рух із швидкістю не більше 80 км/год (підпункт "а" пункту 12.6 ПДР України у редакції ПКМ України від 01.10.08 р. N 876);

Забороняється перевозити організовані групи дітей в темну пору доби (підпункт "г" пункту 21.11 ПДР України).

Використані джерела

1. Закон України «Про дорожній рух». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>
2. Закон України «Про автомобільний транспорт». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>
3. Постанова Кабінету Міністрів України №176 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1184) <https://surl.li/zubqxs>
4. Правила дорожнього руху <https://surl.li/ezihhx>
5. Положення про службове розслідування дорожньо-транспортних пригод на відомчому транспорті. Постанова КМ № 161 від 22.03.2017.



Наталія НАКОНЕЧНА,
*методистка НМЦ навчально-інформаційного забезпечення,
інформаційно-комунікаційних технологій та видавничої діяльності
ХОІППО ім.А.Назаренка*

Безпека в цифровому просторі: охорона праці в кабінеті інформатики

Кабінет інформатики — це не просто приміщення з комп'ютерами, а простір, де переплітаються високі технології, електромагнітне випромінювання та інтенсивна розумова праця. Саме тому дотримання норм охорони праці тут є не формальністю, а запорукою збереження здоров'я як учнів, так і вчителів.

I. Організація робочого місця

Правильне розташування меблів і техніки безпосередньо впливає на фізичний стан користувача. Основними вимогами є:

Площа: на одне робоче місце з комп'ютером має припадати не менше 6 м² площі та 20 м³ об'єму.

Монітор: екран повинен бути розташований на відстані 60–70 см від очей. Верхня лінія екрана має бути на рівні очей або трохи нижче, щоб кут зору становив приблизно 15–20°.

Освітлення: комбіноване освітлення (природне + штучне) має бути рівномірним, без відблисків на моніторах. Оптимальний рівень освітленості на поверхні столу — 300–500 лк.

II. Електробезпека та пожежна профілактика

Кабінет інформатики належить до приміщень з підвищеною небезпекою через велику кількість електроприладів.

Заземлення: усі системні блоки та периферійні пристрої повинні бути належним чином заземлені.

Кабельний менеджмент: дроти не мають лежати на проходах або бути скрученими під напругою.

Засоби гасіння: у кабінеті обов'язково має бути справний вуглекислотний вогнегасник (типу ВВ), оскільки він дозволяє гасити електрообладнання під напругою, не пошкоджуючи його так сильно, як порошкові аналоги.

III. Мікроклімат та гігієна

Робота техніки спричиняє іонізацію повітря та підвищення температури.

Провітрювання: обов'язкове наскрізне провітрювання після кожного уроку.

Вологість: оптимальний рівень вологості повітря — 40–60%. Сухе повітря сприяє накопиченню статичної електрики та подразненню слизової оболонки очей.

Режим роботи: безперервна робота за екраном для учнів середніх класів не повинна перевищувати 20–25 хвилин.

IV. Профілактика професійних ризиків

Тривале перебування в одній позі та зорова напруга призводять до втоми. Для мінімізації негативних наслідків рекомендується впроваджувати:

1. Гімнастику для очей: вправи на фокусування (близько-далеко) та розслаблення м'язів ока.

2. Фізкультхвилинки: вправи для зняття напруги з хребта, кистей рук (профілактика тунельного синдрому) та шиї.

Важливо: кожен урок повинен починатися з короткого інструктажу або нагадування правил безпечної поведінки. Жодних сторонніх предметів (сумок, одягу) на робочих столах та напоїв поблизу клавіатури.

V. Нормативно-правове забезпечення та документація

Важливою складовою охорони праці в кабінеті інформатики є наявність та правильне ведення документації, що регламентує безпеку освітнього процесу. Згідно з вимогами, у кабінеті мають бути:

- Паспорт кабінету: документ, що підтверджує готовність приміщення до занять та відповідність технічним нормам.

- Інструкції з охорони праці: обов'язково мають бути розміщені на видному місці. Сюди входять загальна інструкція з безпеки, інструкція під час роботи за комп'ютером та правила поведінки у надзвичайних ситуаціях.

- Журнали реєстрації інструктажів: окремо для учнів (вступний та первинний на початку кожного семестру) та для працівників закладу.

- План евакуації: графічна схема виходу з приміщення у разі пожежі, адаптована саме для кабінету інформатики з урахуванням розташування електрощитової.

Детальніший перелік необхідної документації можна знайти на спеціалізованому ресурсі для вчителів інформатики: Методична підтримка: Документація кабінету.

VI. Кібербезпека та психологічний комфорт

У кабінеті інформатики «охорона праці» виходить за межі фізичної безпеки. Оскільки учні працюють у глобальній мережі, вчитель має забезпечити:

1. Контентну фільтрацію: використання програмних засобів для обмеження доступу до шкідливого або деструктивного контенту.

2. Ергономіку інтерфейсу: налаштування комфортної яскравості, контрастності та масштабу тексту на моніторах для запобігання передчасній втомлюваності.

3. Цифрову гігієну: навчання правил безпечного зберігання паролів та захисту персональних даних, що є критичним при використанні хмарних сервісів та ШІ-платформ.

Отже, кабінет інформатики — це динамічне середовище, яке потребує від учителя та адміністрації закладу освіти постійної уваги до деталей. Системний підхід, що поєднує технічний контроль обладнання, чітке ведення документації та активне впровадження здоров'язбережувальних технологій, дозволяє перетворити комп'ютерний клас на безпечний простір для інноваційного навчання.



Наталія ГОРОХОВСЬКА,
заступниця директора школи з навчально-виховної роботи,
учитель-методист

Сценарій проведення Дня цивільного захисту в школі

Тема: «Безпека понад усе: готовність до дій у надзвичайних ситуаціях».

Мета:

- формувати в учнів навички безпечної поведінки;
- відпрацювати дії у надзвичайних ситуаціях;
- навчити учнів користуватися засобами захисту;
- виховувати відповідальність за власне життя та життя інших.

Учасники:

- учні 1–11 класів;
- педагогічний колектив;
- адміністрація школи;
- представники служб (за можливості).

Обладнання:

- аптечки;
- плакати;
- навчальні відео;
- засоби індивідуального захисту;
- сигнальні засоби.

Час проведення:

1 навчальний день.

Очікувані результати:

- учні знають алгоритм дій у НС;
- вміють діяти під час евакуації;
- мають базові навички першої допомоги.

ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ

1. Відкриття Дня цивільного захисту

Місце: шкільне подвір'я, актові або спортивна зала

Хід:

- Вступне слово директора
- Оголошення плану дня
- Інструктаж з техніки безпеки

Вступна репліка ведучого:

Сьогодні ми проводимо День цивільного захисту, щоб навчитися правильно діяти в надзвичайних ситуаціях та зберегти найцінніше — життя і здоров'я!

2. Тематичні уроки для кожної вікової групи:

1–4 класи:

- Урок-бесіда «Що таке небезпека?»
- Перегляд навчальних відео
- Урок-гра «Вивчай, пам'ятай, виконуй»

5–8 класи:

- Урок «Правила знай – про безпеку дбай»

9–11 класи:

- Урок «Безпека понад усе»

3. Тренувальна евакуація (1-11 класи)

Завдання:

- перевірка швидкості евакуації
- дотримання правил безпеки

Хід:

- умовний сигнал тривоги (дзвінок або сирена)
- організована евакуація учнів
- збір на визначеній локації
- аналіз дій

4. Практичні станції (9-11 класи).

Учні по черзі проходять локації:

Станція 1: Перша допомога

- зупинка кровотечі
- накладання пов'язок
- СЛР — теоретично

Станція 2: Пожежна безпека

- користування вогнегасником (за можливості)
- правила поведінки при пожежі

Станція 3: Мінна безпека

- розпізнавання небезпечних предметів
- алгоритм дій

Станція 4: Засоби захисту

- одягання протигазу та інших засобів індивідуального захисту (за можливості)



5. Вікторина «Вмій себе захистити» (5-8 класи)

Раунд 1: Обери правильну відповідь

- Що таке цивільний захист?
А) Військова служба
Б) Система заходів для захисту населення
В) Медична допомога
Правильна відповідь: Б

- Який номер телефону екстреної служби в Україні?
А) 911 Б) 101 В) 112
Правильна відповідь: В (також працює 101, 102, 103)

- Що означає сигнал «Увага всім!»?
А) Початок уроку
Б) Необхідність увімкнути радіо/телебачення
В) Закінчення роботи
Правильна відповідь: Б

- Що потрібно зробити під час пожежі?
А) Сховатися під ліжко
Б) Викликати рятувальників і залишити приміщення
В) Відчинити всі вікна
Правильна відповідь: Б

- Що потрібно взяти в укриття?
А) Іграшки Б) Документи, воду, аптечку В) Підручники
Правильна відповідь: Б

Раунд 2: Так чи ні

- Під час повітряної тривоги можна залишатися вдома біля вікна. Ні
- Ліфт можна використовувати під час пожежі? Ні
- Аптечка є важливою частиною тривожної валізи. Так

- Газ можна залишати увімкненим без нагляду? Ні
- Дітям потрібно знати правила евакуації? Так

Раунд 3: Ситуаційні завдання

- Ти почув сигнал тривоги у школі. Твої дії? Йти до укриття разом із учителем, без паніки.
- У приміщенні задимлення. Що робити? Рухатися пригнувшись або повзком, прикрити рот тканиною.
- Знайшов підозрілий предмет на вулиці. Не чіпати, повідомити дорослих або поліцію.

Раунд 4: Бліц-питання

- Яка служба гасить пожежі? ДСНС (101)
- Що входить до «тривожної валізи»? (назви 3 речі) Вода, документи, аптечка, ліхтарик тощо
- Як діяти при землетрусі? Сховатися під міцний стіл або біля несучої стіни
- За кожну правильну відповідь — 1 бал
- Переможе команда або учень із найбільшою кількістю балів
- Можна додати призи або грамоти

6. Виставка малюнків «Безпека життєдіяльності – шлях до безпечного дитинства» (1-4 класи)

7. Підбиття підсумків

- Нагородження активних учнів
- Висновки адміністрації
- Заключне слово директора
- Фінальна репліка ведучого: знання та спокій — головна зброя у будь-якій надзвичайній ситуації!



Ірина ГАРУК,
завідувачка Подільської філії Староушицького ліцею
Староушицької селищної ради Кам'янець-Подільського району,
учитель-методист

Не лише реагувати, а й запобігати

У сучасних умовах керівник філії закладу освіти не лише забезпечує освітній процес, а й відповідає за безпеку кожного учасника цього процесу — від здобувачів освіти до педагогічних і технічних працівників. Оскільки ризики в навчальному середовищі можуть бути різного характеру — від техногенних до соціальних та безпекових — надзвичайно важливо системно розбудовувати механізми їх профілактики, реагування та відповідальності.

Система безпеки в освітньому середовищі ґрунтується на численних нормативних актах: закони України «Про освіту» і «Про повну загальну середню освіту», які визначають загальні підходи до організації навчального процесу, зокрема забезпечення безпеки дітей та працівників закладу освіти; Методика оцінки ризиків безпеки в системі освіти, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 866 від 02.08.2024 р., — інструмент для системного аналізу ризиків, у тому числі з урахуванням збройної агресії; накази МВС і МОН України № 685/1013 від 18.08.2023 про порядок раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу у разі нападу або ризику нападу, що деталізує алгоритми дій керівників і персоналу та інші важливі документи: методичні рекомендації щодо безпеки у військовий час, вимоги до захищених приміщень (зокрема укриттів), а також рішення та розпорядження Уряду щодо схвалення стратегії безпечного освітнього середовища.

Новий закон № 4609-IX (внесення змін до законодавства про загальну середню освіту), який набрав чинності в Україні, чітко визначає обов'язки керівника закладу щодо створення безпечного середовища: розроблення правил доступу й перебування осіб на території філії, облаштування технічних засобів сигналізації та виклику поліції, обмеження доступу осіб, що можуть створити загрозу. Це — важлива частина сучасної нормативної бази, яка реалізує право кожної дитини на безпеку під час здобуття освіти.

Профілактика ризиків — це запобігання можливим небезпекам, а не лише реагування після їх прояву. У практиці філії виділяємо кілька основних етапів.

Перший крок — оцінити потенційні загрози. Цей процес має бути формалізованим і документованим. Наприклад, аналіз території закладу щодо безпеки периметру та входів; оцінка структурних елементів будівлі на предмет можливих ризиків (належність укриттів, пожежна безпека); соціальні ризики (булінг, агресивна поведінка).

Важливим елементом системи безпеки у філії є функціонування найпростішого укриття, облаштованого в підвальних приміщеннях закладу відповідно до наявних можливостей та чинних рекомендацій. Усвідомлюючи, що безпечне середовище має бути не лише захищеним, а й придатним для тривалого перебування дітей, колектив філії власними силами упорядкував укриття: підвальні приміщення очищено, освітлено та зоновано. Їх забезпечено столами й лавками, що створює умови для організованого розміщення учнів і педагогів та дає можливість продовжувати освітню діяльність під час повітряної тривоги. Наявність меблів дозволяє учням не лише очікувати відбою тривоги, а й виконувати навчальні завдання, працювати з підручниками, зошитами, брати участь у поясненні навчального матеріалу. З метою забезпечення безперервності освітнього процесу в укритті додатково облаштовано окремі кімнати-укриття, які використовуються для проведення уроків у разі тривалих повітряних тривог. Такі приміщення стали тимчасовими навчальними зонами, що дозволяють зберегти структуру навчального дня, дисципліну та психологічний комфорт учнів.

Особливу увагу приділено створенню комфортних і психологічно безпечних умов перебування: приміщення мають зрозумілу навігацію, підтримується належний санітарний стан, учні заздалегідь ознайомлені з правилами поведінки в укритті. Завдяки цьому перебування дітей під час повітряної тривоги відбувається без паніки, у спокійній та організованій атмосфері. Досвід філії засвідчує, що навіть найпростіше укриття, облаштоване з урахуванням потреб учнів і педагогів, може виконувати не лише захисну, а й освітню функцію. Такий підхід сприяє мінімізації втрат навчального часу, формуванню в учнів відповідального ставлення до власної безпеки та підвищує рівень довіри батьківської громадськості до закладу освіти.

Щодо документування процедур і планів важливо мати: плани евакуації та алгоритми дій у різних НС; положення про порядок доступу до приміщень; журнали інструктажів з безпеки; протоколи оцінки ризиків. Це не лише формальна вимога: чітко прописані процедури рятують час під тиском обставин.

Регулярні тренування з педагогами та персоналом щодо дій у разі пожежі, повітряної тривоги, загрози вторгнення чи виявлення сторонніх осіб — не опція, а обов'язок. У філії щомісяця проводяться тематичні тренінги й симуляції, що значно підвищує рівень готовності

профілактика ризиків, дії у надзвичайних ситуаціях

колективу та здобувачів освіти до дій у надзвичайних ситуаціях. Важливу роль відіграють класні керівники, які систематично організовують години спілкування, цільові інструктажі та тренінгові заняття, спрямовані на формування в учнів навичок безпечної поведінки, відповідального ставлення до свого життя і здоров'я, уміння діяти злагоджено й без паніки. Окрім цього, у філії регулярно проводяться об'єктові тренування, під час яких відпрацьовуються алгоритми евакуації, дії персоналу та учнів у разі пожежі, повітряної тривоги, техногенних чи інших загроз. Практичні заняття проходять із залученням представників підрозділів ДСНС, пожежної охорони та Національної поліції, що дозволяє учасникам освітнього процесу отримати фахові рекомендації, поставити запитання та краще усвідомити реальні механізми реагування в кризових ситуаціях.

Такі форми роботи сприяють не лише закріпленню теоретичних знань, а й формуванню стійких практичних навичок, зміцненню дисципліни, взаємної відповідальності та довіри між учнями, педагогами й службами реагування, що є важливою складовою безпечною та стабільного освітнього середовища.

Надзвичайні ситуації вимагають від керівника чіткого лідерства й командної взаємодії. У випадку оголошення повітряної тривоги персонал забезпечує негайну евакуацію до укриття згідно з планом, який опрацьований і розміщений у всіх кабінетах. Використовуючи наявну систему оповіщення, адміністратор філії реалізує план пожежної евакуації, перевіряє наявність УІМ (вогнегасників) та сповіщає відповідні служби.

У разі виявлення булінгу чи агресивної поведінки застосовуємо корпоративні політики й програми профілактики, що включають індивідуальні консультації для учнів; участь психолога опорного закладу освіти у вирішенні конфліктів; роботу з батьками. Це відповідає загальним принципам безпеки закладів освіти.

Відповідальність у питаннях безпеки має три виміри: правова, моральна, управлінська. Керівник філії несе відповідальність за виконання законодавства щодо безпеки учасників освітнього процесу. Невиконання встановлених вимог може призвести до юридичних наслідків відповідно до чинного законодавства. Це включає дотримання безпеки, організації евакуації, реагування на ризики й інші вимоги. Моральна відповідальність полягає в турботі про кожну дитину, яка перебуває у філії. Це — не лише слово, а постійна увага до деталей, підтримка персоналу й учнів у стресових ситуаціях. Управлінська відповідальність — це здатність прогнозувати ризики, планувати дії, оцінювати ефективність заходів і коригувати політику безпеки. Управлінська відповідальність передбачає прозоре інформування колективу та батьків щодо дій у надзвичайних ситуаціях.

Система профілактики ризиків, налагоджені алгоритми дій у надзвичайних ситуаціях та розуміння відповідальності — це не абстрактні поняття, а реальні управлінські інструменти, які забезпечують безпеку та стабільність освітнього процесу. У сучасних умовах саме ефективна безпекова політика закладу освіти є важливою складовою сталого розвитку громади та дитячого благополуччя.



Укриття філії, облаштоване силами працівників



Кімната-укриття для проведення навчальних занять під час повітряної тривоги



Діяльність колективу філії щодо формування готовності здобувачів освіти до дій у надзвичайних ситуаціях



Альона МУЛ,
кандидат юридичних наук

Підготовка та проведення Дня цивільного захисту в закладах професійно-технічної та загальної середньої освіти

Системне вивчення ймовірних надзвичайних ситуацій, їхніх особливостей і можливих наслідків, навчання поведінки в таких умовах – усе це має підготувати людину до вибору правильного рішення для виходу з надзвичайної ситуації із найменшими втратами. Провідна роль тут належить навчальним закладам, педагогічні працівники яких здатні грамотно й цікаво організувати та проводити виховання поважного ставлення до власної безпеки, вироблення навичок дотримання правил поведінки в надзвичайних ситуаціях.

Підготовка педагогічних і технічних працівників навчального закладу до дій у надзвичайних ситуаціях відбувається за програмою загальної підготовки працівників закладу і передбачає вивчення інформації, що міститься у планах реагування на надзвичайні ситуації, про дії в умовах загрози і виникнення надзвичайної ситуації, а також оволодіння навичками надання першої допомоги потерпілим, користування засобами індивідуального і колективного захисту. Практичне закріплення теоретичного матеріалу здійснюється шляхом проведення тренування з учасниками навчально – виховного процесу закладів професійно – технічної та загальної середньої освіти під час проведення Дня цивільного захисту.

Тренування з учасниками навчально-виховного процесу щодо надзвичайних ситуацій та дій при виникненні пожеж у закладах професійно-технічної та загальної середньої освіти проводяться як День цивільного захисту.

День цивільного захисту є навчально-практичним заходом, що планується і проводиться з учасниками навчально-виховного процесу наприкінці навчального року. За своєю структурою він поєднує об'єктивне тренування керівних, педагогічних працівників, допоміжного складу закладу освіти, навчально - виховну роботу з учнями відповідно до змістовних частин стандарту середньої освіти з питань безпеки життєдіяльності. День цивільного захисту є завершальним етапом підготовки закладу освіти до вирішення завдань з цивільного захисту.

День цивільного захисту передбачає:

- підготовчий період;
- період проведення Дня цивільного захисту;
- розбір результатів проведення Дня цивільного захисту

Алгоритм підготовки та проведення Дня цивільного захисту

1. Визначення вихідних даних.

Основою підготовки Дня цивільного захисту є вихідні дані:

- тема тренування;
- мета або цілі тренування;
- навчальні питання;
- етапи тренувань;
- склад учасників тренування, послідовність та термін їх залучення;
- місце (район) тренування;
- обстановка, на фоні якої буде проводитись тренування та інше.

2. Наказ керівника навчального закладу «Про підготовку та проведення Дня цивільного захисту», що доводиться до виконавців не пізніше, ніж за півтора місяця до початку проведення. На підставі наказу розробляється план підготовки та проведення Дня цивільного захисту, в якому визначається зміст заходів, терміни і час їх проведення, виконавці. Він обов'язково передбачає: організаційні заходи, розробку документів тренування, підготовку керівництва, групи управління та посередників, підготовку учбових місць та навчально - матеріальної бази.

3. Розробка план-графіку проведення заходу. План - графік проведення затверджується керівником і доводиться до виконавців не пізніше, ніж за місяць до його початку.

4. У підготовчий період із керівним складом закладу та відповідальними особами проводяться інструктивні заняття, у ході яких уточнюються: порядок проведення, обсяг і послідовність виконання навчальних заходів, ділянки імітації, матеріально-технічне забезпечення та організація взаємодії як між структурними підрозділами, відповідальними особами, так і з сусідніми об'єктами. Учасники тренування під підпис знайомляться з Інструкцією з виконання заходів безпеки.

Проведення Дня цивільного захисту

Протягом заходу керівництвом ведеться спостереження:

- за оповіщенням і збором керівного складу цивільного захисту, відповідальних осіб для доведення обстановки і постановки першочергових завдань;

- за виконанням попереджувальних заходів щодо зменшення можливого впливу наслідків надзвичайної ситуації на діяльність навчального закладу;

- за виконанням плану дій у залежності від обстановки, яка склалася внаслідок виникнення тієї чи іншої надзвичайної ситуації;

- за організацією колективного захисту учнів та персоналу;

- за виконанням заходів евакуації;

- за діями з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

У ході спостереження накопичується матеріал для проведення розбору.

Підбиття підсумків проведення Дня цивільного захисту

Розбираються та оцінюються всі практичні заходи, які виконані у ході заходу. Підбиваються підсумки щодо досягнення навчальної мети, вказуються недоліки, що мали місце, на що треба звернути увагу надалі при відпрацюванні заходів з підготовки. Керівником цивільного захисту навчального закладу затверджується план усунення виявлених недоліків.



Рекомендовано проведення з учнями в День цивільного захисту:

1. У початкових класах:

- вікторини, рольові ігри з безпеки життєдіяльності, змагання, до програми яких включаються від одного до кількох вправ щодо руху з нескладними 16 перешкодами, завдань з розпізнання небезпечних явищ та подій, малюнки на тему небезпечних або нестандартних життєвих ситуацій, театралізовані покази про безпечну поведінку на вулиці та вдома з переглядом відеоматеріалів, що висвітлюють питання дій у надзвичайних ситуаціях. Відпрацьовуються дії по класах за сигналами оповіщення.

2. У середніх класах:

- вікторини з цивільного захисту, відкриті уроки, змагання, естафети по класах, групах, паралельних класах, тести, ігри зі знання правил дорожнього руху, виховні години про пожежну безпеку. Учні 6-7 класів беруть участь в оперативному випуску стінних газет, що розповідають про заходи цивільного захисту і переможців.

3. У старших класах:

- змагання з відпрацювання нормативів з цивільного захисту, військово-спортивне свято, семінари з обговоренням підготовлених рефератів, практичні заняття з вирішення ситуаційних завдань, вікторини з цивільного захисту, проведення «Брейн-рингів».

Під час організації та проведення естафет обладнуються траси (напрямки, рубежі), готується суддівський апарат, і документація, складається список майна. Перед естафетою доводяться умови виконання вправ і передачі естафет. Переможцем естафети оголошується команда, яка найшвидше пройшла трасу (етапи). За підсумками естафети вручаються нагороди. Під час організації та проведення вікторин призначається журі з декількох осіб, які оголошують запитання і кількість балів, що присуджуються за правильні відповіді. Клас об'єднується у команди. Питання озвучується перед усім класом, бажаючий відповідає, облік ведеться як індивідуальний, так і командний.

За рішенням директора визначені класи можуть організувати екскурсію у підрозділи ДСНС України у Хмельницькій області, Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Хмельницької області, відвідувати захисні споруди, натурні ділянки та ознайомлюватися з організацією цивільного захисту одного з підприємств і практичними заходами щодо захисту тварин і рослин від впливу надзвичайних ситуацій.

Учні 10-11-х класів у підготовчий період і в ході проведення заходів беруть участь в суддівстві вікторин, естафет у молодших та середніх класах. У День цивільного захисту активно використовуються міжпредметні зв'язки для поглибленого вивчення джерел надзвичайних ситуацій: радіаційні, хімічні, гідродинамічні, транспортні аварії, стихійні лиха, пожежна, вибухова, біологічна та бактеріологічна небезпеки (предмети - фізика, хімія, астрономія, географія, біологія та гуманітарні предмети для обговорення художніх творів та історичних подій, у яких висвітлюється тема надзвичайної ситуації). На уроках малювання проводяться конкурси малюнків про допомогу при стихійних лихах, аваріях і катастрофах, виготовляються найпростіші засоби захисту, відновлюється навчально-матеріальна база цивільного захисту закладу освіти.

Примірний перелік заходів Дня цивільного захисту

Вікторина - найпростіша форма закріплення знань з цивільного захисту. Може проводитись у формі:

- бесіди учителя з учнями;
- радіовікторини;
- відеовікторини тощо.

Для участі у вікторині від кожного класу, групи, ланки виставляється команда, а для підбиття підсумків і виявлення кращих класів, створюється журі з учителів, медичних працівників, батьків та учнів. Під час тренування рекомендується відпрацьовувати нормативи та набувати навички:

- визначення розміру маски протигазу (без нормативу);
- одягання протигазу (14 с) та зняття його;
- виготовлення та одягання ватно-марлевої пов'язки (3 хв.);
- накладання первинної пов'язки на різні ділянки тіла (3 хв.);
- проведення часткової санітарної обробки після подолання ділянки радіаційного ураження (для групи з 15 осіб - 7 хв.);

- проведення часткової санітарної обробки після подолання ділянки, зараженої хімічно небезпечними речовинами (для групи 15 осіб – 6 хв.);
- пристосування звичайного одягу для захисту шкіри;
- дії за сигналом «Увага всім».

Мета тренування - вироблення всіма учнями навичок та умінь користування протигазами, ватно-марлевими пов'язками і, за потреби, вміння надати допомогу як собі, так і іншим.

Змагання є однією з найбільш дієвих форм закріплення знань та навичок. Вони проходять у вигляді командної першості між класами, групами, ланками або особистої першості всередині ланки, групи, між школярами одного віку. Можуть влаштовуватися також змагання між оздоровчими таборами. До змагань повинні готуватися як класні керівники, так і всі вчителі школи.



Тематика проведення уроків, практичних занять і вікторин

Варіанти проведення заходів для різних категорій за віком можуть бути різними як за змістом, так і за тематикою.

2-4-ті класи

1. Сигнали оповіщення.
2. Надзвичайні ситуації.
3. Порядок дій в екстремальних ситуаціях.
4. Захисні споруди.
5. Основи радіаційної гігієни.
6. Дії в умовах загрози радіоактивного забруднення.
7. Використання підручних засобів та індивідуального одягу для того, щоб запобігти потраплянню радіонуклідів до організму.
8. Правила пожежної безпеки в домі, у школі.
9. Засоби захисту органів дихання та шкіри.
10. Шляхи виходу дитини зі школи (евакуація).
11. Дії учнів під час пожежі.
12. Основні правила безпеки при використанні побутових нагрівальних, електричних та газових приладів.

5-й клас

1. Елементарні поняття про радіацію, її види та властивості.
2. Застосування іонізуючого випромінювання у промисловості й сільському господарстві.
3. Правила безпечного користування газом.

4. Попередження трагічних наслідків пожеж.
5. Пожежна безпека в поводженні з легкозаймистими речовинами і матеріалами.

6-й клас

1. Захист від сучасних засобів масового ураження.
2. Засоби індивідуального та колективного захисту населення.
3. Небезпечні ситуації, аварії, катастрофи та захист від їх наслідків.
4. Виконання нормативів з одягання протигазу.
5. Первинні засоби пожежогасіння.
6. Правила безпеки під час грози.

7-й клас

1. Дії учнів за можливих аварій, катастроф, стихійних лих та інших НС.
2. Надання само- і взаємодопомоги при кровотечах, опіках, переломах, ураженнях отруйними і радіоактивними речовинами.
3. Радіація та її види. Техногенний і штучний радіаційний фон.
4. Правила експлуатації нагрівальних приладів.
5. Використання газу, бензину та інших паливних рідин.

8-й клас

1. Іонізуюче випромінювання.
2. Радіаційні ушкодження на різних рівнях.
3. Біологічна дія іонізуючого випромінювання.
4. Правила утримання і порядок застосування засобів первинного гасіння пожежі.

9-й клас

1. Наслідки опромінення.
2. Медико-біологічний протипроменевий захист організму.
3. Пожежна безпека електричних мереж.
4. Відповідальність за порушення правил пожежної безпеки.

10-й клас (група хлопців)

1. Надзвичайні ситуації від дії зброї масового ураження.
2. Вибухонебезпечні предмети та правила поводження з ними.
3. Радіоекологія.
4. Радіаційні аварії та їхні основні екологічні наслідки.
5. Протирадіаційний захист населення. Дії за сигналами оповіщення.
6. Герметизація запасів води і продуктів харчування.
7. Засоби індивідуального захисту.
8. Хімічна та біологічна зброя.
9. Сучасний тероризм.
10. Сигнали і порядок оповіщення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій. Сигнал «Увага всім!»
11. Організація та проведення рятувальних робіт в осередку ураження.

12. Заходи з ліквідації наслідків зараження. Заходи санітарної обробки та порядок їх проведення.

13. Домедична допомога в умовах бойових дій. Транспортування (переміщення) пораненого в сектор укриття.

10-й клас (група дівчат)

1. Види медичної допомоги. Самодопомога та взаємодопомога – основні способи домедичної допомоги.

2. Проведення огляду. Оцінювання загального стану потерпілого і надання домедичної допомоги.

3. Особливості промислових і воєнних травм. Класифікація травм від ступеності поранення.

4. Причини та наслідки втрати свідомості. Оцінка стану свідомості людини.

5. Політравма, отримана внаслідок ДТП.

6. Обробка рани.

7. Способи зупинки зовнішньої артеріальної, венозної і капілярної кровотечі. Місця затискання артерій. Порядок застосування джгута для зупинки крові.

8. Засоби перев'язування ран. Пакет перев'язувальний індивідуальний, порядок користування.

9. Види пов'язок та методика їх накладання.

10. Тренування у наданні допомоги при переломах.

11. Засоби та заходи домедичної допомоги для профілактики первинної реакції і у разі небезпеки опромінення. Використання радіозахисних засобів.

12. Основні реанімаційні заходи.

13. Домедична допомога при хімічних опіках.

14. Надання домедичної допомоги при електротравмах (ураженні електричним струмом, блискавкою).

11-й клас (група хлопців)

1. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях. Медичні засоби індивідуального захисту.

2. Евакуаційні заходи. Підготовка та проведення евакуації населення з небезпечних районів. Порядок розміщення евакуйованого населення у безпечних районах. Організація польового табору.

3. Організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт на промислових об'єктах та в осередках ураження. Порядок проведення дегазації, дезактивації та дезінфекції.

4. Транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях.

5. Зупинка кровотечі.

6. Психологічна допомога.

11-й клас (група дівчат)

1. Корозійні отруєння та отрути, що їх визивають. Домедична допомога при отруєнні метиловим спиртом, дихлоретаном, парами бензину, хлору, амоніаку, сильними кислотами і лугами.

2. Резорбтивні отруєння, їх види. Особливості кров'яного отруєння чадним газом, двоокисом вуглецю, метаном і азотом. Явище асфіксії. Домедична допомога при отруєнні газами.

3. Особливості отруєння солями важких металів, сполуками фосфору та іншими деструктивними речовинами.

4. Особливості функціонального отруєння нейротропними препаратами, алкоголем та нікотинном.

5. Отруєння речовинами, що є хімічною зброєю. Заходи безпеки під час надання домедичної допомоги. Антидоти та їх використання.

6. Допомога у випадку анафілактичного шоку.

7. Домедична допомога при утопленні.

8. Дії рятівника під час надання домедичної допомоги при тривалому здавлюванні й удушенні людини. Прийом Хеймліка.

9. Надання домедичної допомоги в умовах бойових дій (індивідуальна аптечка стандарту NATO Improved First Aid Kit).

10. Зупинка кровотечі з рани тулуба та з рани кінцівки.

11. Само- та взаємодопомога при кровотечах в секторі обстрілу.

12. Введення знеболювальних засобів за допомогою шприц-тюбика.

13. Практичне оволодіння засобами догляду за пораненими і лежачими хворими.

14. Застосування лікарських препаратів.

15. Дезинфекція та її окремі види - дезинсекція і дератизація.

16. Порядок обробки шкіри, одягу, взуття за допомогою індивідуального протихімічного пакета.

17. Антидоти та їх використання. Домедична допомога при шлунковокишкових отруєннях.

18. Порядок та способи проведення дегазації, дезактивації та дезінфекції.

19. Підготовка та проведення евакуації населення з небезпечних районів. Порядок розміщення евакуйованого населення у безпечних районах. Організація польового табору.

20. Надання домедичної допомоги при радіаційних ураженнях.

21. Штучний масаж серця одним реаніматором. Штучне дихання різними методами одним реаніматором. Одночасне проведення штучного масажу серця та штучного дихання двома-трьома реаніматорами

Після виконання всіх навчальних питань, передбачених планом проведення Дня цивільного захисту, керівник навчального закладу проводить узагальнення (підбиття) підсумків проведення Дня цивільного захисту та ОТ, тобто аналізує та оцінює дії тих, кого навчають. Розбір є заключною частиною Дня цивільного захисту та ОТ.

Метою об'єктового тренування з учасниками навчально – виховного процесу закладів професійно – технічної та загальної середньої освіти щодо дій у надзвичайних ситуаціях та при виникненні пожеж під час проведення ними Дня цивільного захисту є практичне відпрацювання учнями (студентами) та постійним складом навчального закладу теоретичних знань та навичок, набутих під час вивчення теорії з основ здоров'я, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту, а також досягнення злагоженості в роботі керівного, педагогічного, технічного складу і учнів (студентів) навчального закладу як об'єкта цивільного захисту при виконанні заходів щодо попередження та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру.



Олена НАГУРНА,
медична працівниця ПП «Подільський науково-медичний центр»

Надання домедичної допомоги у разі нещасного випадку: педагогічний аспект підготовки та практичні алгоритми дій

У статті розглянуто сучасні підходи до надання домедичної допомоги у разі нещасних випадків в умовах освітнього середовища. Висвітлено основні принципи, алгоритми дій та роль педагогічних працівників у формуванні навичок безпеки життєдіяльності. Особливу увагу приділено практичним аспектам надання допомоги до прибуття медичних працівників, а також значенню системної підготовки педагогів відповідно до нормативних вимог Міністерства охорони здоров'я України.

Нещасні випадки можуть траплятися у будь-якому середовищі, зокрема в закладах освіти, де відповідальність за життя і здоров'я учнів значною мірою покладається на педагогічних працівників. У таких ситуаціях своєчасне і правильне надання домедичної допомоги є критично важливим для збереження життя постраждалого та запобігання ускладненням.

Відповідно до законодавства України у сфері охорони здоров'я кожен громадянин має право на отримання невідкладної медичної допомоги.

Проблема домедичної допомоги активно досліджується у сфері медицини, безпеки життєдіяльності та педагогіки. Сучасні наукові підходи базуються на міжнародних стандартах, зокрема рекомендаціях European Resuscitation Council та American Heart Association, які визначають алгоритми серцево-легеневої реанімації та невідкладної допомоги.

Дослідники наголошують, що ефективність допомоги залежить не лише від знань, але й від сформованих практичних навичок та психологічної готовності діяти в екстрених умовах.

Домедична допомога — це комплекс невідкладних заходів, що здійснюються на місці події до прибуття медичних працівників. Вона регламентується нормативними актами Міністерства охорони здоров'я України та включає:

- оцінку стану постраждалого;
- усунення загроз життю;
- підтримання життєво важливих функцій;
- виклик екстрених служб.

Основна мета — врятувати життя та мінімізувати наслідки травми.

Надання домедичної допомоги базується на таких принципах:

- **Безпека.** Перед наданням допомоги необхідно переконатися у відсутності загрози для себе та постраждалого.

- **Оцінка стану.** Включає перевірку свідомості, дихання, пульсу.
- **Пріоритетність дій.** Першочергово усуваються загрози життю.
- **Швидкість реагування.** Важливість швидких дій підтверджується міжнародними рекомендаціями European Resuscitation Council.
- **Виклик допомоги.** Відповідно до Закону України «Про екстрену медичну допомогу», необхідно негайно викликати екстрені служби.

У педагогічній практиці доцільно використовувати універсальний алгоритм, що відповідає рекомендаціям American Heart Association.

Крок 1. Оцінити ситуацію
Переконатися у безпеці місця події.

Крок 2. Перевірити стан постраждалого

- наявність свідомості;
- наявність дихання;
- наявність кровотечі.

Крок 3. Викликати екстрену допомогу
Надати чітку інформацію відповідно до вимог законодавства.

Крок 4. Надати допомогу
Залежно від ситуації:

- при втраті свідомості — забезпечити прохідність дихальних шляхів;
- при відсутності дихання — розпочати серцево-легеневу реанімацію;
- при кровотечі — застосувати тиснучу пов'язку або джгут;
- при переломах — провести іммобілізацію;
- при опіках — охолодити уражену ділянку.

Крок 5. Контроль стану

Спостерігати за постраждалим до прибуття медиків.

У закладах освіти найбільш поширеними є травми під час фізичної активності, падіння, опіки та непритомні стани. Організація безпечного освітнього середовища регламентується рекомендаціями Міністерства освіти і науки України.



Педагог повинен:

- володіти алгоритмами допомоги;
- мати доступ до аптечки;
- швидко організувати допомогу;
- забезпечити психологічну підтримку учнів.

Педагог виступає ключовою фігурою у формуванні культури безпеки. Його діяльність має відповідати як національним, так і міжнародним стандартам.

Основні завдання:

- навчання учнів основам домедичної допомоги;
- формування відповідальності за власне здоров'я;
- проведення практичних тренінгів;
- використання інтерактивних методів навчання.

У надзвичайній ситуації важливо зберігати спокій та діяти відповідно до чітких алгоритмів, що підвищує ефективність допомоги і знижує ризик помилок.

Для забезпечення належного рівня безпеки у закладі освіти необхідно:

- наявність укомплектованих аптечок;
- регулярне навчання персоналу;
- проведення інструктажів;
- розробка планів реагування;
- дотримання вимог нормативних документів Міністерства охорони здоров'я України.

Надання домедичної допомоги є важливою складовою професійної діяльності педагога. Від рівня підготовки залежить ефективність реагування у критичних ситуаціях.

Системна підготовка, що базується на національних нормативних актах та міжнародних рекомендаціях European Resuscitation Council і American Heart Association, сприяє підвищенню безпеки освітнього середовища.

Використані джерела

1. Міністерство охорони здоров'я України. Наказ № 441 від 09.03.2022 «Про затвердження Порядку надання домедичної допомоги».
2. Верховна Рада України. Основи законодавства України про охорону здоров'я № 2801-XII.
3. Верховна Рада України. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» № 5081-VI.
4. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо безпечного освітнього середовища.
5. European Resuscitation Council. Guidelines for Resuscitation.
6. American Heart Association. Guidelines for CPR and ECC.

Всесвітній день охорони праці



28
КВІТНЯ



**"Кожен має право на належні,
безпечні і здорові умови праці..."**
ст.45 Конституції України

ВАШ ЦИФРОВИЙ МІСТОК ДО ЗНАНЬ



Сайт ХОІППО ім.А.Назаренка



Електронний архів
попередніх випусків журналу



Газета "Майбуття"



Фейсбук сторінка
ХОІППО ім.А.Назаренка